

Hukuk Felsefesinin Sorun ve Tartışmaları Bağlamında Güncel Bir Soru: Yapay Zekâ Hâkimler İnsan Hâkimlerin Yerini Alabilir Mi?*

A Contemporary Question in the Context of Philosophy of Law Issues And Discussions: Can Artificial Intelligence Judges Replace Human Judges?

Arş. Gör. Piralı Çağrı ŞENSOY**

Öz

Bu çalışmada, insan hâkimler ile yapay zekâ hâkimleri arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Yapay zekânın ortaya çıkması, sadece verileri işleyen bir makine anlayışından veri üreten bir makine anlayışına dönüşüm getirmiştir. Önceleri sadece verilen komutları yerine getirebilen makineler, bugün veri analiz eden ve üreten yapay zekâ teknolojilerine evrilmiştir. Bu durum akıllara yapay zekânın hâkim olarak kullanılabilme imkânını getirmektedir. Hâkimlerin kararlarını bilinçli ve bilinçsiz pek çok etken etkilemektedir. Hâkimlerin felsefi düşünceleri ve hukuka bakış açıları hâkimlik pratiği üzerinde etkilidir. Özellikle psikoloji disiplininin bize gösterdiği birçok bilinçdışı etken hâkimlerin kararlarını manipüle edebilmektedir. İnsan hâkimler karar verirken kimi insanî zaafı taşımaktadırlar. Bu sebeple yapay zekâ hâkimin insan hâkime karşı kimi üstünlükleri olabileceği akla gelmektedir. Ancak buna mukabil insanın da yapay zekâ ile telafi edilemeyecek kimi üstünlükleri mevcuttur. Üstelik yapay zekânın hâkim olarak kullanılması birçok hukuk felsefesi problemini de beraberinde getirmektedir. Çalışmamızda hukuk felsefesinin sorunları ve tartışmaları da göz önünde bulundurulmak suretiyle yapay zekânın hâkim olarak kullanılabilme imkânı tartışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Yapay zekâ, Hukuk ve teknoloji, Hâkim psikolojisi, Hukuk metodolojisi, Yapay zekâ hâkimler

Abstract

In this study, a comparison is made between human judges and artificial intelligence judges. The emergence of artificial intelligence has transformed machines from just executors of commands to data-analyzing and data-generating entities. Previously, machines were following the instructions given, but today they have evolved into artificial intelligence technologies that analyze and generate data. This stimulates

* Hakemli Araştırma Makalesi / **Makale Geliş Tarihi:** 06.12.2023 – **Makale Kabul Tarihi:** 12.01.2024.

** RTEÜ Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, piralicagri@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3963-2972. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Programı öğrencisi.

Teşekkür: Bu çalışmanın ilk taslağı 2021 yılında İstanbul Üniversitesi Kamu Hukuku Doktora Programı ders dönemi eğitimi gördüğüm esnâda Prof. Dr. Yasemin Işıқтаç'ın "Adalet Psikolojisi" ve "Hukuk Metodolojisi Okumaları" adlı lisansüstü derslerinde ödev olarak hazırlanmıştır. Sayın Işıқтаç'ın bu ödevi makale hâline getirmem yönündeki tavsiye ve telkinleri ile metin tekrar ele alınmış ve yayına hazır hâle getirilmiştir. Sayın Işıқтаç'a alâkaları ve destekleri için saygılarımla teşekkür ediyorum.

discussions about whether artificial intelligence judges can replace human judges. Many factors affect judges' decisions, consciously and unconsciously. Judges' philosophical thoughts and perspectives on law have an impact on the practice of judgeship. Especially the discipline of psychology has shown us that many unconscious factors can manipulate judges' decisions. Human judges have some human weaknesses when making decisions. For this reason, it can be thought that the artificial intelligence judge may have some advantages over the human judge. However, on the other hand, humans also have some advantages that cannot be compensated by artificial intelligence. Moreover, the use of artificial intelligence as a judge brings with it many problems in the philosophy of law. In our study, the possibility of using artificial intelligence as a judge is discussed by taking into consideration the problems and debates of the philosophy of law.

Keywords: Artificial intelligence, Law and technology, Judge psychology, Legal methodology, Artificial intelligence judges

GİRİŞ

Hukuk sosyal yaşama düzenidir¹. Bu yönüyle salt yargılamadan çok daha fazlasını ifade eder. Diğer bir söyleyişle, yargının konusu olmayan pek çok olay ve durum da hukukun konusu içerisinde değerlendirilebilir. Ancak yine de bir düzene hukukîlik hüviyetini kazandıran nitelik rasyonel normatif düzene muhtemel bir aykırılık ihtimalinde cebri vasıtalarla düzenin ikamesinin mümkün olmasıdır². Böylece yargı dolayısıyla sıradan bir insan toplaması sosyal bir düzen olan hukuka dönüşür. Bu sebeptendir ki yargılamanın hukuk ve toplum düzeni için önemi büyüktür.

Yargılama faaliyetinde üç aslî pozisyon mevcuttur. Bu pozisyonlar davacı veya iddia makamı, davalı ya da savunma makamı ve hâkim veya heyetten oluşan yargı makamıdır. Yargı makamı diğer iki makamı dinler, delilleri ve hukuku değerlendirir. Neticede hukukî uyumsuzluğa ilişkin nihaî karar yargı makamından tevellüt eder. Yargılama faaliyeti bir yandan hukuku ayakta tutma işlevi görürken diğer yandan adaletin tesisi gibi sosyal ve ahlâkî bir talebin de muhatabıdır.

Tüm bu önemine karşın bir yandan yoğun iş yükünün baskısıyla diğer taraftan yargılamayı olumsuz yönde etkileyen insanî zafiyetlere bir çözüm olabileceği düşüncesiyle yargılamada yapay zekâyâ sahip makinelerin kullanımının mümkünatı tartışma konusu olmuştur. Gerçekten son yıllarda yapay zekânın ortaya koyduğu beceriler ve hukuk alanındaki

¹ Krş. Yasemin Işıktaç, *Hukuk Felsefesi* (Filiz Kitabevi 2019) 430.

² Mehmet Tevfik Özcan, *İlkel Topumlarda Toplumsal Kontrol: Hukuk Dışı Mekanizmalar ve İlkel Hukuk* (12 Levha Yayıncılık 2012) 26.

denemeler yargılamada yapay zekâyâ sahip makinelerin hâkim olarak kullanılabilceği fikrini akıllara getirmiştir.

Yapay zekânın hukuk alanında pek çok denemesi yapılmış ve bu alanda çalışmalar üretilmiştir. Ancak yapay zekânın insan hâkimlerle karşılaştırılması ve bu karşılaştırmanın hukuk felsefesinin mevcut problemleri bağlamında incelenmesi çalışmamızın ayırt edici özelliği olarak öne çıkmaktadır. Elinizdeki çalışmanın ilk bölümünde yargılama faaliyetinin doğasını ve özellikle de hâkim süjesini merkeze alan incelemeler yapılmıştır. Hüküm nedir, hâkimden ne beklenir ve hâkim nasıl bir psikoloji altında hükmünü verir soruları bu bölümde cevabı aranan sorulardır. İkinci bölüm yapay zekâyâ ayrılmıştır. Bu bölümde yapay zekânın çalışma prensiplerine kısaca değinilerek hukuk alanındaki denemelere ve potansiyellere dikkat çekilmiştir. Son bölümde ise çalışmamızın ana konusu olan insan hâkimler ile hâkim olarak kullanılacak yapay zekâ makinelerin karşılaştırması yapılmış, yargı makamının yapay zekâyâ bırakılmasının imkânı tartışılmıştır.

I. YARGI FAALİYETİ VE HÂKİM

Kemal Gözler yargılamayı organik ve maddî olmak üzere ikili bir ayrıma tâbi tutarak tanımlamaktadır. Bu tanımlardan ilki olan organik tanım yargılamanın yargı organı tarafından yapılan bir faaliyet olduğuna işaret etmektedir. Çalışmamız bizâtihi yargı organının yapmış olduğu faaliyetin doğasına odaklandığından bu tanım bizim için işlevsizdir. Gözler'in yapmış olduğu maddî tanım ise yargı kelimesinin etimolojik kökünde bulunan “yarmak” fiilinden hareketle “hukukî uyuşmazlıkları çözme fonksiyonu” olarak ifade edilmiştir³.

Yargılamayı çok kabaca tanımlamak gerekirse “somut bir olay veya durumun delillerin değerlendirilmesi suretiyle hukukî tavsifinin yapılması, şayet hukuka aykırılık mevzûbahisse bu hukuka aykırılığın nasıl giderileceğinin açıkça ortaya konulması faaliyeti” şeklinde bir tanımlama yapılabilir. Bu faaliyeti bir makinenin işlemesine benzetmek mümkündür: Makinenin içerisine ele alınan olayın nasıl gerçekleştiğini ortaya koyan deliller ile olayı vasıflandırmaya yarayacak mevzûat ve içtihat atılır. Makine olaya ilişkin olanı olmayandan ayırır, olaya ilişkin girdilerin doğru bağlantısını kurarak diyalektik geliştirir ve neticede bir çıktı sunar. Benzetmemiz bakımından makine hâkimi, çıktı ise hükmü temsil eder.

³ Kemal Gözler, *Hukuka Giriş* (Ekin 2022) 471.

A. Hüküm ve Hâkim

Kabaca bakıldığında hâkim önüne gelen olayın hukukî vasıflandırmasını yaparken dedüksiyona (tümdengelim) dayanan kıyas⁴ ya da tasım olarak bilinen akıl yürütme ilkelerini kullanarak olayı çözümler⁵. Bu yöntemle genel hükümlerden özel durumlara ilişkin hükümler çıkartılır⁶. Dedüksiyon yöntemiyle bir hükme varılabilmesi için bilgi içeren ve en az bir ortak terime sahip olan iki önerme mevcut olmalıdır. Böylece analitik bir yöntemle iki önerme bir araya getirilir ve yeni bir cümle yani hüküm cümlesi ortaya çıkar⁷. Klasik bir örnekle:

Birinci önerme: Ali insandır.
 İkinci önerme: İnsanlar ölümlüdür.
 Hüküm cümlesi: Ali ölümlüdür.

Bu örnekte “insan” kıyasın ortak terimini (ya da orta terim) teşkil etmektedir. Bu ortaklık sayesinde iki önermenin ortak terim haricindeki unsurları bir araya gelerek hüküm cümlesini ortaya çıkartmaktadırlar. Ancak bu akıl yürütmenin bazı kuralları vardır. Bu kurallar ihlâl edildiğinde yine de bir hüküm ortaya çıkar ancak bu hüküm mantık kurallarına aykırı olur. Söz gelimi orta terimin her iki önermede de tikel olarak yer alması mantık kurallarına aykırı bir hükmün ortaya çıkmasına sebebiyet verir⁸. Örneğin:

Birinci önerme: Tavuklar iki ayaklıdır.
 İkinci önerme: Sokrates iki ayaklıdır.
 Hüküm cümlesi: Sokrates tavuktur.

⁴ Burada kullanılan “kıyas” (tasım / συλλογισμός “syllogismós” / muhâkeme) kelimesini hukukî terminolojide kullanılan “kıyas” (analoji / αναλογία “analogia” / oran) kelimesiyle karıştırmamak gerekir. *Syllogimós* bilinen iki öncülden zorunlu olan bir hükmün çıkarılmasını ifade ederken analoji bir hükmün arasında oransal bir benzerlik olan başka bir duruma uygulanmasını ifade eder. *Syllogimósa* ilişkin örnekler çalışmamızın içeriğinde yer almaktadır. Analoji ise Güriz’in örneğiyle tren içerisinde sigara içilmesini yasaklayan hükmün pipo içenler için de uygulanması yorumu yapılırken kullanılan akıl yürütme biçimidir. Adnan Güriz, *Hukuk Başlangıcı* (Siyasal Kitabevi 2019) 101. Ayrıca bkz. Uzun (n 5) 87 ve devamı.

⁵ ibid 97; İsmail Çınar, ‘Ceza Muhakemesinde Hüküm Verme Sürecine Metodolojik Bir Bakış’ (2023) 21 (Özel Sayı) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 337, 343; Ertuğrul Uzun, *Hukuk Metodolojisinin Sorunları* (Nora Kitap 2017) 21, ibid 88. Aynı doğrultuda bkz. Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi* Aziz Yardımlı (çev) (İdea Yayınevi 1993) 81.

⁶ Uzun (n 5) 82; Çınar (n 5) 343.

⁷ İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş* (Elis Yayınları 2016) 141; Yasemin Işıktaç ve Sevtap Metin, *Hukuk Metodolojisi* (Filiz Kitabevi 2016) 25.

⁸ Emiroğlu (n 7) 145.

Dedüksiyonun tüm kurallarını tek tek incelemek çalışmamızın kapsamını aşacaktır. Ancak görülmektedir ki dedüksiyon bilinen iki durumdan bilinmeyen bir üçüncü bilginin çıkmasına imkân sağlamakta ve bunu bazı kurallar çerçevesinde yapmaktadır. Hâkim tarafından yapılan hukukî akıl yürütme de yukarıdaki örneklerden pek farklı değildir. Örneğin:

Birinci önerme: Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (TCK md. 86)

İkinci önerme: (A), (B)'yi kasten yaralamıştır.

Hüküm cümlesi: (A) bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılmalıdır.⁹

Temelde hâkimin hüküm verirken kullandığı metot klasik mantıkta kullanılan dedüksiyon ile aynıdır¹⁰. Hukukta kullanılan bu akıl yürütme dedüksiyonun özel bir türü olarak hukuk literatüründe subsumsiyon (altlama) olarak ifade edilir¹¹. Örneğe bakıldığında hukukî akıl yürütme ile klasik dedüksiyon arasında bazı farklar olduğu göze çarpmaktadır¹². Birinci önerme bir yasa metnidir ve dogma olarak kabul edilmelidir¹³. Ancak yasanın nasıl anlaşılması gerektiği hermenötik bir problemdir. Yukarıdaki akıl yürütmenin doğru şekilde çalışabilmesi için (A)'nın yapmış olduğu fiilin kasten olduğu ve yaralama eyleminin tipikliğini oluşturduğu bilinmelidir. Ancak mahkeme huzuruna gelen olaylarda çoğu zaman vakıa bu kadar net ve kesin değildir. Örneğin (A) isimli öğrencinin (B) isimli öğrenciye defter fırlattığı olayda¹⁴ defterin (B)'ye çarpıp çarpmadığı, çarpsa bile bu çarpmanın kanun hükmünde yer alan “acı vermek” kavramına uygun düşüp düşmeyeceği muğlaktır. Dahası olayda kullanılan defterin silah sayılıp sayılmayacağı ve bu hâlde hükmün TCK md. 86/3-

⁹ Bu tarz bir dedüksiyonun hukukî muhakeme için yetersizliğine veya yanlışlığına ilişkin bir sonraki paragrafımızda yer alacak fikirlerimize benzer bir eleştiri için bkz. Uzun (n 5) 22.

¹⁰ Uzun (n 5) 88.

¹¹ Subsumsiyona ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. Çınar (n 5) 344–345.

¹² Hukukî muhakeme ile dedüksiyonun farkına ilişkin benzer bir tartışma için bkz. Uzun (n 5) 89 ve devamı.

¹³ Güriz (n 4) 100.

¹⁴ Örnek olay Av. Mücahit Furkan SEVER ve Arş. Gör. Talha GENÇ'ten öğrendiğim gerçek bir olaydır. Olayı çalışmamızda kullanmamıza izin verdikleri için kendilerine teşekkür ediyorum.

e'de¹⁵ yer alan nitelikli suç olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği de yine yukarıda yer alan önermeden kesin olarak bilgisine varamayacağımız, ek bilgiler ve yorumlar gerektirecek bir problemdir¹⁶. Yargılamanın nihaî amacı olan hüküm, hâkim tarafından deliller, beyanlar, mevzûat ve içtihat gibi çeşitli girdilerin birtakım metotlarla muhâkemenin geçirilmesi suretiyle ortaya çıkarılan bir sonuçtur. O hâlde hâkim yargılama faaliyetinde merkezî bir konum işgal etmektedir¹⁷.

Kaldı ki hüküm her zaman subsumsiyon yöntemiyle ortaya çıkartılamaz. Sözgelimi Dworkin'e göre hukuk yalnızca 1 ve 0'lardan oluşan kurallar dizisi değildir. Kuralların ötesinde bir de ilkeler mevzûbahistir¹⁸. İlkeler kuralların aksine ya doğru ya yanlış şeklinde Aristo mantığına göre çalışmaz. Bir arada ve birbirleriyle yarışma hâlinde hukuk düzenini kuşatırlar¹⁹. Hâkim somut olayın şartlarına göre ilkeleri değerlendirir ve kararını bu ilkelere göre verir²⁰. Hukukta da tüm diğer sosyal bilimler gibi yorum kaçınılmazdır²¹. Bir hukuk teorisi yaparken tarihe ve topluma dair tüm meseleler bu teorinin içinde kendisine yer bulur²². Dworkin'in yaklaşımıyla bakıldığında hâkim yargılamada daha da önemli bir hâle gelmektedir²³.

Hâkimin yargılamada ortaya koyduğu pratik bilinçli ve bilinçsiz saiklerle şekillenmektedir. Bilinçli saikler daha çok hâkimin felsefî ve hukukî görüşünden kaynaklanan yaklaşımlarını ifade eder. Bilinçsiz tercihler ise hâkimin insan olmasından kaynaklı psikolojik bilinçdışı faktörlerinin bir sonucudur.

¹⁵ “Kasten yaralama suçunun; ... silahla ... işlenmesi halinde, şikâyet aranmaksızın, verilecek ceza yarı oranında ... artırılır.” (TCK md. 86/3-e (Türk Ceza Kanunu (TCK), Kanun Numarası: 5237, Kabul Tarihi: 26/9/2004, RG 12/10/2004/25611))

¹⁶ Benzer doğrultuda bkz. Güriz (n 4) 100; Uzun (n 5) 22.

¹⁷ Benzer doğrultuda bkz. Uzun (n 5) 16.

¹⁸ Roger Cotterrell, *Hukukbilimin Politikası Hukuk Felsefesine Eleştirel Bir Giriş* Saim Üye (çev) (Pinhan Yayıncılık 2018) 254. Dworkin'de ilke kural ayrımı için bkz. Ronald Dworkin, *Taking Rights Seriously* (Harvard University Press 1977) 35 ve devamı.

¹⁹ Cotterrell (n 18) 256–257.

²⁰ Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 338–341. Aynı doğrultuda bkz. Ronald Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı* Ertuğrul Uzun (çev) (Nora Kitap 2018) 172-176.

²¹ ibid 77, Sevtap Metin, ‘Ronald Dworkin’in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı’ (2003) 61 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 35, 38; Uzun (n 5) 104.

²² Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı* (n 20) 35, Metin, *Ronald Dworkin...* (n 21) 38-39.

²³ Aynı doğrultuda krş. Cotterrell (n 18) 258. Dworkin'in hâkim Herkül metaforu için bkz. Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı* (n 20) 299 ve Dworkin, *Taking Rights Seriously* (n 18) 105 ve devamı; Raymond Wacks, *Hukuk Kuramını Anlamak* Serdar Ünver ve Fatma Süzgül Şahin Ünver (çev) (Astana Yayınları 2021) 213 ve devamı.

B. Hukuk Felsefesinde Hâkim: Bilinçli Saikler

Hâkimin yargılamadaki merkezî konumu hukuk felsefesindeki fikir aykırılıklarının çıkış noktalarından birisidir. Özellikle hukuk felsefesinin öne çıkan üç ekolü olan doğal hukukun, hukukî pozitivizmin ve Amerikan hukukî realizminin hâkimden beklentileri kendi felsefi yaklaşımlarına göre oldukça farklılaşmakta ve bambaşka “ideal hâkim” tiplerini yaratmaktadır²⁴.

Doğal hukuk ekolü hukuku salt egemen iradesi olan bir yasadan ibaret görmemekte, olanın ötesinde aşkın bir ideale ve ahlâka referansla hukuk düzenini izah etmeye çalışmaktadır²⁵. Yürürlükteki hukukun meşruiyetinin kökünde daha üst bir hukuk olan doğal (ideal) hukuk mevcuttur. Yürürlükteki hukuk bu üst hukuka uygun olmakla meşruiyet kazanır, üst hukuka aykırılık hâlinde ise meşruiyetini ve hukuk olma vasfını kaybeder²⁶. Bu sebeple “*lex iniusta non est lex*” (âdil olmayan hukuk, hukuk değildir). Öyleyse doğal hukukçu yaklaşımın hâkime yüklediği vazife doğal hukukun koruyuculuğunu yapmak, karar verirken gerekirse pozitif hukuk mevzuatına aykırı olsa bile doğal hukukun ilkelerini gözetmektir.²⁷

Hukukî pozitivizm²⁸ ise doğal hukuk yaklaşımına karşı çıkmakta ve tam tersi bir düşünce ileri sürmektedir. Bu ekolün kimi yazarlarına göre hukuk bir olgudur ve iktidar

²⁴ Hukuk felsefesinin en köklü bu geleneklerini kısaca açıklamak pek çok nüansı ihmal etmeyi zorunlu kılar. Ancak hukuk felsefesinin önde gelen ekollerinin hâkimden beklentilerini gösterebilmek adına bu nüanslar ihmal edilmekte ve ekollerin ana hatlarıyla ortaya koyulduğu bir karikatür çizilmek istenmektedir.

²⁵ Cotterrell (n 18) 184–185.

²⁶ ibid 184; Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 285.

²⁷ Esasında hukuk felsefesindeki çeşitlilik doğal hukuk ekolünün kendi içerisinde de mevcut olup yoknesak bir doğal hukuk ekolünden bahsetmek mümkün değildir. Murphy’ye göre üç farklı doğal hukuk okuması yapmak mümkündür. Bunlar “*lex iniusta non est lex*” ilkesinin de temelinde yer aldığı adâleti hukukun geçerlilik şartı sayarak âdil olmayan bir sistemin hukuk olmadığını iddia eden güçlü doğal hukuk okuması (bkz. Mark C Murphy, *Natural Law in Jurisprudence and Politics* (Cambridge University Press 2006) 10), adâleti bir geçerlilik şartı değil etkililik şartı sayan ve âdil olmayan bir hukuk düzeninin kusurlu bir hukuk düzeni olduğunu iddia eden zayıf doğal hukuk okuması (ibid 11) ve hukukun geçerliliğini tartışma konusu yapmayıp ahlâka aykırılık mevzubahis olduğunda salt ilgili norma itaatsizlik şeklinde tebarüz eden doğal hukukun ahlâkî okumasıdır (ibid 11-12). Bu görüşlere güçlü doğal hukuk okuması için Gustav Radbruch, zayıf doğal hukuk okuması için Lon Fuller ve ahlâkî doğal hukuk okuması için sivil itaatsizlik makalesiyle Henry D. Thoreau örnek gösterilebilir. Paragrafımızın maksadı hukuk felsefesi ekollerinin hâkimden beklentisinin ne denli birbirinden farklılaşabildiğini göstermek olduğundan paragrafta güçlü doğal hukuk okumasına ağırlık verilmiştir.

²⁸ Bir önceki dipnotta doğal hukuk için olduğu gibi hukukî pozitivizm için de pek çok farklı ekol ve perspektiften bahsetmek mümkündür. Bu ekollerin en çok öne çıkanları arasında iradeci hukukî pozitivizm, normativist hukukî pozitivizm, esnek hukukî pozitivizm ve katı hukukî pozitivizm gösterilebilir. İradeci hukukî pozitivizm (ya da analitik hukukî pozitivizm) olarak anılan John Austin’in görüşü hukuku üstün

faaliyetidir²⁹. Doğal hukukun yaptığı gibi metafizik kavramlara başvurmak hukukun belirlenmiş alanının dışına çıkmaktır³⁰. Dahası doğal hukuktan bahsetmek hem saf bir hukuk biliminin yapılmasına engeldir hem de hukuku izafi ve muğlak bir zemine taşıyarak hukukî belirliliğe engel olmaktadır³¹. Öyleyse hâkim kendisini mümkün olduğu kadar geriye çekmeli, önüne gelen olayı egemen irade tarafından usulüne uygun şekilde yürürlüğe konulmuş yasalara dayalı olarak çözümlmelidir³².

Hukuk felsefesinin son büyük ekolü olan Amerikan hukukî realizmi ise kendisinden önceki her iki ekolü de gerçekliği görmezden gelmekle eleştirmektedir. Bu düşünceye göre diğer ekoller ve teorisyenler metafizik teoriler ve felsefî kavramlar içerisinde boğulurken hukuk pratiğinde başka bir gerçeklik yaşanmaktadır³³. Bir somut uyuşmazlığı hâkim doktrindeki felsefî düşüncelerle değil çoğu zaman ekonomik, sosyal veya siyasal gerekçelerle çözmektedir³⁴. Üstelik hâkimin siyasî ve felsefî düşüncelerinden, karar vermeden önce yediği yemeğin metabolizması üzerinde bırakmış olduğu tesire kadar pek çok motif hâkimin kararını etkilemektedir. Kaldı ki hâkimin hukuku veya vakıyı her zaman doğru anladığı da

---

otorite olan iktidarın uyulmadığında yaptırımla karşılaşılacak buyruğu olarak görür (Austin'in teorisi için bkz. Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 234 ve devamı, Wacks (n 23) 130 ve devamı, Cotterrell (n 18) 87 ve devamı). Normativist pozitivizm olarak anılan Hans Kelsen'in düşüncesi ise hukukun geçerliliğiyle ilgilenecek ahlâk ve politikadan soyutlanmış saf bir hukuk sistemi yaratmak ister. Kelsen'e göre her bir norm bir önceki norma dayanır ve nihayet hepsi bir varsayım olan temel norma dayanır. (Kelsen'in teorisi için bkz. Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 264 ve devamı, Wacks (n 23) 165 ve devamı, Cotterrell (n 18) 131 ve devamı). Görüşlerine Austin'i eleştirerek başlayan H. L. A. Hart'ın esnek hukukî pozitivizmi ise hukuku yalnızca buyruklardan ibaret birincil kurallar olarak değil aynı zamanda tanıma kurallarını da içeren ikincil kurallar olarak gören sosyolojik bir ton taşır. (Cotterrell (n 18) 142. Ayrıca Hart'ın teorisi için bkz. Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 321 ve devamı, Wacks (n 23) 149 ve devamı). Hart'ın asgarî düzeyde doğal hukuka imkân veren ve tanıma kuralını vurgulayan esnek (yumuşak, kapsayıcı) hukukî pozitivist anlayışı Jules Coleman tarafından sürdürülürken Joseph Raz gibi sert (katı, dışlayıcı) hukukî pozitivistler tarafından eleştirilmiştir. Raz Hart'ın tanıma kuralını kullanarak ahlâkî hukuk kuralına birleştirmesini eleştirerek hukukla ahlak arasında sert bir ayrımı öngören ayrılık tezine bağlılığını vurgulamıştır (Sevtap Metin, 'Joseph Raz'da Hukuki Otorite Kavramı.' (2006) 1 Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 37, 58. Ayrıca Raz'ın teorisi için bkz. Wacks (n 23) 190 ve devamı.).

Tıpkı doğal hukuk ekolüne ilişkin paragrafta olduğu gibi hukukî pozitivizm için de makalemiz kapsamında işe yarar bir karikatür çizilmek amaçlanmıştır. Hukukî pozitivist ekoller arasındaki ayrımlara yönelik ayrıntılı okuma için doktrinde takip edilebilecek monografik eserler ve makaleler mevcuttur. Bunlardan bazıları için bkz. Engin Arıkan, *Sert Pozitivizm* (On İki Levha Yayıncılık 2021); Gülriz Uygur, 'Hukuki Pozitivizmin Değişen Yüzü Mü?' (2003) 52 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 145.

²⁹ Cotterrell (n 18) 95; Wacks (n 23) 148; Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 237.

³⁰ Cotterrell (n 18) 87; Wacks (n 23) 120.

³¹ Wacks (n 23) 167; Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 265.

³² Aynı doğrultuda pozitivizm algısı için bkz. Ronald Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı* (n 20) 152.

³³ Wacks (n 23) 259; Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 300.

³⁴ Dworkin, *Taking Rights Seriously* (n 18) 3; Wacks (n 23) 251.

şüphelidir³⁵. Öyleyse hukuku anlamak için öncelikle bu gerçekliği kabul etmek gerekir. Bu görüşe göre hukukta matematik doğrular gibi tek bir doğru cevap yoktur³⁶. Pragmatist felsefeye dayanan bu okula göre lüzumu hâlinde hukuku araç olarak kullanarak sosyal mühendislik yapılmalıdır³⁷. Dolayısıyla hâkim hukukun salt bir uygulayıcısı olması ötesinde aynı zamanda hukukun yapıcısıdır³⁸.

Hâkimin yukarıda yer alan ve birbiriyle de çelişen bu üç tavidan (veya burada yer vermediğimiz diğer ekollere ait tavlardan) hangisini tercih edeceği hukuk felsefesinin tartışma konularındandır. Üstelik hâkimin karar vermektan kaçınması yasaktır³⁹. Tıpkı bir insan için özgürlüğün kaçınılmaz olması ve hareketsizliğin de negatif anlamda bir hareket olması gibi hâkim de önüne gelen bir uyuşmazlıkta yukarıdaki tavlardan birini tercih etmekten kaçınmaz. Hâkimler, hâkimlik pratiği içerisinde hukuk felsefesi ekollerinden birisini felsefi ve hukukî görüşüne dayalı olarak tercih etmek durumunda kalmaktadırlar. Öyleyse hukuk düzeninin hâkimden beklediği tavrın ne olduğu başlı başına bir sorun olarak tebarüz etmektedir.

C. Hâkimliğin Psikolojik Tahlili: Bilinçsiz Saikler

Hukuk kuralları toplumu düzenleyen soyut normlardır. Ancak bu soyut normlar mahkemede dava konusu olan somut olaya bir hâkim tarafından uygulanmakla somutlaşarak fenomenolojik bir gerçekliğe kavuşurlar. Bu hâliyle hâkimin karar sürecini anlamak, özellikle hâkim ve uygulama odaklı bir hukuk felsefesi anlayışı geliştiren realistlerden beri yargılama sürecini anlamlandırmak açısından önemlidir. Hâkimin bir önceki başlıkta yer alan tavlardan hangisini takip edeceği kendi felsefi düşüncelerinin ve hukuk görüşünün bir neticesi olarak bilinçli tercihinin bir ürünüdür. Ancak bir insan olarak hâkim her zaman bilinçli saiklerle hareket etmez. Kimi zaman da bilinçdışı saiklerle hareket eder.

Karar verici pozisyonda bulunan hâkimler her şeyden önce insandırlar. Kararın insan olan bir hâkim tarafından veriliyor olması tabiatıyla öncelikle insanın karar sürecini

³⁵ Cotterrell (n 18) 288; Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 298. Hukukta bilginin imkânına dair tartışma için bkz. Uzun (n 5) 41 ve devamı.

³⁶ Wacks (n 23) 256.

³⁷ Cotterrell (n 18) 277; Wacks (n 23) 252; Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 299.

³⁸ Abdullah Dinçkol, 'Hâkimin Karar Verme Sürecinde Temel İlkeler' iç *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* (Afa Yayıncılık 1995) 160.

³⁹ ibid 170.

incelemeyi gerekli kılmaktadır. İnsanın karar verme süreçleri psikoloji disiplini tarafından incelenmektedir.⁴⁰ Psikoloji disiplininin kurucularından Sigmund Freud'a göre insan kararı üç temel güdü üzerine oturur. Bu güdüler insanın arzu temelli biyolojik yanını ifade eden "id", kültür temelli ahlakî yanını ifade eden "süper ego" ve benliğini ifade eden "ego"dur⁴¹. Freud'un fikirlerine göre insan zihninde bilinçli düşüncelerin dışında "bilinçdışı" düşünce ve güdüler de mevcuttur⁴². Bu düşünce ve güdüler bilincin dışında ve fakat insan zihninde yer almaktadır. İnsan zihninin derinlerinden gelen ve çoğu zaman süper ego ile büyük bir çatışmaya giren bu güdüler bastırılarak bilinçdışına geri itilir. Ancak bu düşünce ve güdüler bilinçdışına itilmekle birlikte zihinden atılmaz, bilinçdışı alanımızda faaliyetlerini sürdürmeye ve insan eylemlerine tesir etmeye devam ederler. Freud bu fikriyle insan düşüncesinin bilinçten ibaret olmadığını, eylemlerimize bilinçdışından gelen saiklerin de yön verebildiğini bizlere göstermiştir.

Hukuk ve psikoloji alanlarında multidisipliner çalışmalar yapan Sourdin ve Cornes, Freud'un teorisini hukuk alanına taşımışlardır. Sourdin ve Cornes hukuk eğitimi sırasında hukukçuların "*hukukî süper ego*" ("legal super-ego") geliştirdiğini iddia etmektedir⁴³. Hukukçular hukukî vakıaları sıradan insanlar gibi yorumlayan kimselerken hukuk eğitimiyle birlikte hukukî bir süper ego edinmekte, fakülteden mezun olduklarında artık hukukî vakıayı edinmiş oldukları bu "hukukî süper ego" ile yorumlamaktadırlar⁴⁴. Yazarlara göre hukukî süper ego yalnızca kanun ve kuralların salt bilgisinden ibaret değildir, aynı zamanda hukuk kültürüyle birlikte şekillenir.⁴⁵

Saurdin ve Cornes'e göre:

⁴⁰ Hâkimlerin karar sürecini psikolojik yönden inceleyen bir çalışma için bkz. Alper Küçükay, 'Karar Vermenin Psikolojisi' (2018) 35 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 607.

⁴¹ Charles Brenner, *Psikanaliz: Temel Kavramlar* Işık Savaşır ve Yusuf Savaşır (çev) (HYB Yayıncılık 1998) 41; Mehmet Tefik Özcan, *Hukuk Sosyolojisine Giriş* (On İki Levha Yayıncılık 2015) 98. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde: Ben ve İd* Ali Babaoğlu (çev) (Metis Yayınları 2011) 85.

⁴² Brenner (n 41) 40; Freud (n 41) 75 vd.

⁴³ Tania Sourdin and Richard Cornes, 'Do Judges Need to Be Human? The Implications of Technology for Responsive Judging' in Tania Sourdin and Archie Zariski (eds), *The Responsive Judge: International Perspectives* (Springer 2018) 106 <https://doi.org/10.1007/978-981-13-1023-2_4> accessed 11 July 2023. Bazı yönleri itibarıyla benzer bir düşünce için krş. Frederick Schauer, 'Is There a Psychology of Judging?' in David E Klein and Gregory Mitchell (eds), *The Psychology of Judicial Decision Making* (Oxford University Press 2010) 106 <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195367584.003.0007>> accessed 13 July 2023.

⁴⁴ Makale konusu kapsamında olmamakla birlikte yazarların bu teorisi akla şu soruyu getiriyor: Hukukî süperego ile Hart'ın içsel bakış ve tanıma kuralı düşünceleri birlikte okunabilir mi?

⁴⁵ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 106.

“Hukukî ego avukat ve hâkimlerin hukukî terimlerle yaklaşım ve analiz geliştirmeyi öğrendikleri, hukukî süper egolarının emirlerine uydukları yerdir. Şahsi ego gibi hukukî ego da kişinin kendisi olarak konuştuğu bir yerdir, ancak bu durumda [benlik yerine söz konusu olan] kişinin hukukî benliğidir. Kişi hukukî modda (yâni avukat veya hâkim rolünde) çalışırken, bilinçli şahsî süper ego ve ego bir kenara bırakılsa da bu kişinin bu bölümlerinden gelen dürtülerin hukukî akıl yürütmede bir rol oynamadığı anlamına gelmez. [Bu dürtüler, kararı] bilinçaltı düzeyde etkilerler.”⁴⁶

İnsan ve dolayısıyla bir insan olan hâkim kararlarını salt (hukukî bir) bilinçle inşa edememektedir. Kararlarda insan zihninin bilinçsiz manipülasyonlarının da tesiri vardır⁴⁷. Bu durumun hâkimi kanunun ağzı olarak gören pozitivist hukukî düşünceyle bağdaşmayacağı açıktır. Zira bu keşif hâkimin bastırmaya çalıştığı çocukluk travmalarından veya bilinçdışına itmeye çalıştığı kötü duygulardan sıyrılarak salt kanuna dayalı bir hüküm kurmasının imkânsız olduğunu ortaya koymaktadır⁴⁸.

II. HUKUK ALANINDA YAPAY ZEKÂ

A. Genel Olarak Yapay Zekâ

İnsanoğlu sınırlılıklarını teknoloji ile aşmak arzusundadır. Bu amaçla çalışan insanlığın teknolojik gelişimi geometrik bir hızla ilerlemektedir. Son bir asırda önceki yüzlerce yılın ötesinde bir teknolojik gelişim yaşanmıştır. Hiç kuşkusuz bu dönemde de bilgisayar teknolojisinin icadı ayrı bir önemi haizdir. Bilgisayar diğer birçok özelliğinin yanında çok sayıda insanın uzun mesailer harcayarak analiz edebileceği sayısız veriyi (bilgiyi) kısa bir sürede çözümleyebilme yeteneğine sahiptir. Bilgisayarın taşıdığı bu potansiyel tüm mesleklerde köklü değişim ve dönüşümlere zemin hazırlamıştır.

Bilgisayar teknolojisi çok kabaca “bilgi” işleyen ve analiz eden bir teknoloji olarak ortaya çıkmıştır. Bilgisayarların çok sayıda veriyi büyük bir hızla incelemesi “*makinelere*

⁴⁶ Tania Sourdin and Richard Cornes, ‘Implications for Therapeutic Judging (TJ) of a Psychoanalytical Approach to the Judicial Role - Reflections on Robert Burt’s Contribution’ (2016) 48( ) International Journal of Law and Psychiatry 8, 10. Köşeli parantez içerisindeki ifadeler çeviriyi daha anlaşılır kılmak amacıyla tarafımızca eklenmiştir.

⁴⁷ Bu düşünceli daha ayrıntılı incelemek için ibid 10–11. ve Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 106.’ya bakılabilir.

⁴⁸ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 110.

*düşünebilir mi?*⁴⁹ tartışmasını beraberinde getirmiştir. Bu soru Alan Turing'in "*Computing Machinery and Intelligence*" başlıklı 1950 tarihli makalesinde sorulmuş ve teknoloji dünyasının yakın zamandaki en büyük ilgi alanlarından birisinin doğumuna sebebiyet vermiştir: "Yapay Zekâ" ("*Artificial Intelligence*" ya da kısaca "AI"/"YZ").

Yapay zekâ kısaca "*insanlar tarafından yapılması zekâ gerektiren şeylerin makineler tarafından yapılmasını sağlama teknolojisi*" olarak tanımlanmaktadır⁵⁰. Bu teknolojinin icadıyla birlikte makineler salt veri işlemekle yetinmeyip aynı zamanda bu verileri yorumlayarak yeni bilgiler de üretebilecek bir potansiyel kazanmıştır. Öyle ki yapay zekânın henüz ilkel versiyonları bile kısa sürede satranç gibi zor strateji oyunlarını oynayabilecek ve neticede bu oyunların insan ustalarını alt edebilecek seviyeye ulaşmıştır⁵¹.

Yapay zekâ teknolojisiyle çalışan makineler klasik bilgisayarlardan farklı olarak kendilerine verilen algoritmayı takip eden otomasyonlar olmak dışında makine öğrenmesi veya derin öğrenme gibi teknolojiler kullanarak kendisini geliştirebilen, büyük veriden yararlanan doğal dil işleme (natural language processing / NLA) teknolojisiyle insan dilini taklit ederek insanla etkileşim kurabilen bir nitelik kazanmıştır⁵². İnsanlar birbirleriyle konuşarak yâni dil vasıtasıyla anlaşırlar. Bilgisayarların yapay zekâ kazanmasıyla insanla makine arasında da tıpkı iki insan arasındaki iletişim gibi dil üzerinden etkileşim mümkün hâle gelmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse doğal dil işlemeyle birlikte yapay zekâyâ sahip makineler insan dilini anlayabilecek ve dahası insanla diyaloga girebilecek bir yapıya sahip olmuştur. Yapay zekâ tarafından kullanılan doğal dil işleme, bilgisayar sistemlerinin dili anlaması, yorumlaması ve üretmesiyle ilgilenen bir mühendislik alanı olarak ortaya çıkmış, bu

⁴⁹ Zafer İçer ve Başak Buluz, 'Yapay Zekânın Ceza Muhakemesindeki Rolü ve Geleceği' (2021) 3 <<https://www.academia.edu/41074795/>> accessed 11 July 2023; Alan M Turing, 'Computing Machinery and Intelligence' (1950) LIX(236) Mind 433, 433.

⁵⁰ Edwina L Rissland, 'Artificial Intelligence and Law: Stepping Stones to a Model of Legal Reasoning' (1990) 99(8) The Yale Law Journal 1957, 1958. Başka tanımlar için bkz. Oğuz Gökhan Yılmaz, 'Yargı Uygulamasında Yapay Zekâ Kullanımı - Yapay Zekâ Hâkim Cübbesini Giyebilecek mi?' (2021) (66) Adalet Dergisi 379, 382.

⁵¹ Sourdın and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 1959. 1997 yılında büyükusta (GM) Garry Kasparov yapay zekâyâ oynadığı satranç maçı 3,5-2,5 yenilmiştir. Bu maç yapay zekânın bir GM'yi yendiği ilk maç olarak tarihe geçmiştir. Bkz. Demis Hassabis, 'Artificial Intelligence: Chess Match of the Century' (2017) 544(7651) Nature 413.

⁵² Tülay Turan, Nazan Kemaloğlu ve Ecir Küçüksille, 'Hukuk'ta Yapay Zeka: Çalışmalar ve Gelecek Öngörülleri' (2020) 11(2) Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 246, 247; İçer ve Buluz (n 49) 4-6. Ayrıca bkz. Emre Kıyak, 'Büyük Veri ve Yapay Zekâ Teknolojileri ile Adım Adım Zeki UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) Ekosistemine Doğru' (2020) 22(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 79, 87 vd; Yılmaz (n 50) 382-384.

durum bilgisayar ve doğal dilleri birlikte inceleme kapsamına alan bilgisayar dilbiliminin doğmasına imkân sağlamıştır⁵³. Doğal dil işleme teknolojisinin önemi bilgisayar tarafından erişilebilir olan⁵⁴ tüm insanî bilginin makine için öğrenilebilir olmasına imkân sağlamasından gelmektedir. Böylece önceleri makineler kendilerine önceden verilen komutları yerine getirmek üzere birer otomasyon olarak kullanılırken bu teknolojiyle birlikte artık kitapları ayrıca bir kodlamaya ihtiyaç duymadan okuyup anlayabilir, karşılaştırabilir ve bu kitaplara dayalı olarak yeni bilgiler üretebilir seviyeye gelmiştir.

Bu teknolojinin en ünlü örneklerinden birisi de ChatGPT'dir. Son yıllarda gündem olan ve o günden beri adından çokça bahsettiren ChatGPT de doğal dil işleme ile çalışan bir yapay zekâ teknolojisidir⁵⁵. Bu teknoloji geniş bir metin külliyatını içerecek şekilde eğitilmiş ve âdeta insan kaleminden çıkmış gibi metinler üretebilecek kapasiteye ulaşmıştır. Teknoloji çevrelerinde özellikle sahte haber ve propaganda amaçlı kullanılacağı endişesini uyandırdıysa da büyük bir heyecan yarattığına da şüphe yoktur⁵⁶. Hukuk alanında sözleşmeler yaratmak, mahkeme kararlarını incelemek, uzunca belgeleri analiz ederek özetlemek, hukukî sorunlara cevap vermek gibi⁵⁷ birçok kullanıma imkân sunan bu teknolojinin hukuk alanındaki denemeleri diğer yapay zekâ yazılımlarıyla birlikte bir sonraki bölümde incelenecektir.

B. Hukuk Alanında Yapay Zekâ Denemeleri

Bugün hukuk mesleğinin icrasında vazgeçilemez araçlardan biri bilgisayardır. Her şeyden önce dilekçe ve beyanlar bilgisayar üzerinden yazılmaktadır. Duruşmalarda bilgisayar ve internet bağlantısı olmazsa olmaz hâle gelmiştir. Zabıt kâtibi tarafından tutulan duruşma zaptı aynı anda hâkim ve tarafların önündeki monitörler aracılığıyla kontrol edilmekte, taraflar gerekli gördükleri yerlerde zapta müdahale edebilmektedirler. Duruşma dosyaları UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) adı verilen bir bulut sisteminde saklanmakta ve duruşmalarda da bu sistem üzerinden işlemler yapılmaktadır. Teknoloji duruşmalar için o

⁵³ Kıyak (n 52) 87 vd., Wolf König, 'Dilbilim ve Yapay Zekâ' (1994) 5( ) Dilbilim Araştırmaları Dergisi 219, 219; Yılmaz (n 50) 384.

⁵⁴ Kıyak yazımızda atıfta bulunulan makalesinin ana fikirlerinden birisi olarak UYAP belgelerinin OCR (Optik Karakter Tanıma) ile taranarak yapay zekâ tarafından erişilebilir ve analiz edilebilir olmasını teklif etmektedir. Bkz. Kıyak (n 52).

⁵⁵ Partha Pratim Ray, 'ChatGPT: A Comprehensive Review on Background, Applications, Key Challenges, Bias, Ethics, Limitations and Future Scope' (2023) 3 ( ) Internet of Things and Cyber-Physical Systems 121, 121 ve devamı.

⁵⁶ ibid 122.

⁵⁷ ibid 124, 136–137.

kadar merkezî bir konuma gelmiştir ki internet bağlantısının olmadığı veya UYAP sisteminde arıza meydana geldiği durumlarda çoğu zaman duruşmalar yapılamamaktadır. Bunun yanında önceleri uzak bir tutukevinde tutuklu bulunan sanıkların duruşmaya katılması için fiilen duruşma salonuna getirilmesine gerek kalmadan SEGBİS (Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi) ile duruşmaya katılabilme imkânı getirilmiştir⁵⁸. Artık e-duruşmalar yapılmakta ve avukatlar çevrimiçi olarak kendi ofislerinden duruşmaya katılabilmektedirler⁵⁹.

Teknolojinin hukuk alanındaki kullanımı elbette bunlarla sınırlı değildir. Hemen hemen tüm hukuk bürolarında “İçtihat Bilgi Bankası” yazılımları bulunmaktadır. Avukatlar ve araştırmacılar çeşitli tasniflere tâbi tutulmuş ve bir arama motoruna sahip olan bu yazılımlar aracılığıyla aradıkları konulara ilişkin Yargıtay içtihatlarını kolayca tarayabilmektedirler. Birçok hazır dilekçe ve sözleşmeye yine bu programlar aracılığıyla erişebilmektedirler.

Bilgisayar teknolojisinin hukuk meslekleri için ifade ettiğimiz öneminin yanında yeni yeni gelişmekte olan yapay zekâ teknolojisine dayalı denemeler de yapılmaktadır. Örneğin IBM tarafından avukat gibi düşünen bir yapay zekâ yazılımı tasarlanmıştır. Bu yazılım güncel gelişme ve değişiklikleri tâkip ederek kendisine sorulan sorulara çözümler üretmiştir⁶⁰. Bir Türk firması tarafından üretilen ARYA (Avukatlar İçin Robot Yazılım Arayüzü) Yargıtay dava sonuçlarını %90 oranında doğru tahmin edebilmiştir⁶¹. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını inceleyen bir yazılım önceki kararları tarayarak kendisine sorulan yeni vakaları %79 oranında doğru tahmin edebilmiştir⁶². Yin ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmalarda mahkumiyetlerde %92, hapis cezalarında %74 başarı elde etmişlerdir⁶³. 2018’de Çin’de yapay zekânın hukuk alanında kullanımına ilişkin CAİL2018 yarışması düzenlenmiş ve yapay zekânın hukuk alanında kullanımına ilişkin birçok bilgi elde edilmiştir⁶⁴. 2002 yılında yüksek mahkeme kararlarını tahmin için yapılan bir çalışmada yapay zekâ %75 oranında bir başarı

⁵⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Seda Gayretli Aydın, ‘Medenî Yargılama Hukukunda Ses ve Görüntü Nakli Yoluyla Duruşmaya Katılma’ (2017) 19(Özel Sayı-2017) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2101.

⁵⁹ Gökçe Varol Karaosmanoğlu, ‘Ses ve Görüntü Nakli Yoluyla Duruşma Yapılmasına İlişkin Olarak 7251 Sayılı Kanun’la Yapılan Değişikliklerin Doğrudanlık İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi’ (2022) 8(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 71, 75 vd.

⁶⁰ Turan, Kemaloğlu ve Küçüksille (n 52) 247.

⁶¹ ibid 247.

⁶² Sourdın and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 94.

⁶³ Turan, Kemaloğlu ve Küçüksille (n 52) 248.

⁶⁴ ibid 251. Ayrıca bkz. Chaojun Xiao, Haoxi Zhong, Zhipeng Guo, Cunchao Tu, Zhiyuan Liu, Maosong Sun, Yansong Feng, Xianpei Han, Zhen Hu, Heng Wang and Jianfeng Xu ‘CAIL2018: A Large-Scale Legal Dataset for Judgment Prediction’ <<https://arxiv.org/abs/1807.02478>> accessed 12 July 2023.

gösterirken hukukçu uzmanlar yalnızca %59'luk bir başarı göstererek makinelerin arkasında kalmışlardır⁶⁵. Meksika'da Expertius sistemi isimli yapay zekâ yazılımı hâkim ve katiplere davacının emekliliğe ve tazminata uygun olup olmadığını denetlemekte kullanılmaktadır⁶⁶. LDS (Legal Decision-making System / Yasal Karar Sistemi) arabuluculukta yükümlülüğü değerlendirerek sorumluluğu, ihmâli ve zararı hesaplamaktadır⁶⁷. HYPO isimli bilgisayar yazılımı, hukuki olayı ticaret hukukuna göre analiz etmek ve bilgi bankasından emsal davaları ortaya çıkartmak üzere tasarlanmış bir yapay zekâ yazılımı olarak kullanılmaktadır⁶⁸. ABD'de mahkûmun tekrar suç işleme olasılığını hesaplamada yardımcı yapay zekâ yazılımları kullanılmaktadır⁶⁹. Avrupa Birliği tarafından ticarî uyuşmazlıklarda alternatif çözüm yöntemlerini içeren Çevrimiçi Uyuşmazlık Çözüm Yazılımları (Online Dispute Resolution, ODR) desteklenmektedir⁷⁰. Hollanda'da kullanılan program Rechtwijzer adlı boşanma sürecinde yardımcı olmak üzerine tasarlanmış ve kullanılmaktadır⁷¹.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür⁷². Bir önceki bölümde örnek bir doğal dil işleme yazılımı olarak gösterilen ChatGPT'nin ortaya çıkmasının ardından hukuk alanında bu teknoloji birçok denemeye tâbi tutulmuştur. ChatGPT katıldığı baro sınavında ilk %10luk dereceye girecek başarı elde etmiştir⁷³. Kolombiya'da bir hâkim tarafından karara yardımcı olması için ChatGPT uygulaması kullanılmıştır⁷⁴. Choi ve diğerleri ChatGPT'yi Minnesota Üniversitesi Hukuk Fakültesi sınavlarına sokma deneyi yapmış, çoktan seçmeli ve

⁶⁵ Theodore W. Ruger, Pauline T. Kim, Andrew D. Martin and Kevin M. Quinn 'The Supreme Court Forecasting Project: Legal and Political Science Approaches to Predicting Supreme Court Decision-Making' (2004) 104(4) Columbia Law Review 1150, 1152. Ayrıntılı bilgi için ibid 1150–1210.

⁶⁶ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 89.

⁶⁷ Rissland (n 50) 1966.

⁶⁸ ibid 1971.

⁶⁹ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 89.

⁷⁰ Avrupa Komisyonu, 'Why the ODR Platform Matters for Traders' <<https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.trader.register>> accessed 12 July 2023; Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 92.

⁷¹ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 92.

⁷² Rissland (n 50) 1966 vd; Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 89 vd; Turan, Kemaloglu ve Küçükşille (n 52) 247 vd; İçer ve Buluz (n 49) 8 vd; Ruger, Kim, Martin and Quinn (n 65) 1150–1210.

⁷³ Ray (n 55) 124.

⁷⁴ ibid 142. ChatGPT'nin başarılı olduğu bir başka baro sınavı deneyi için bkz. Michael James Bommarito and Daniel Martin Katz, 'GPT Takes the Bar Exam' (29 December 2022) <<https://papers.ssrn.com/abstract=4314839>> accessed 13 July 2023.

kompozisyon sorularından oluşan bu sınavda ChatGPT C+ geçer notu almıştır⁷⁵. Bir başka deneyde Oltz yaratmış olduğu hayalî hukuk profesörü Prof. Chris'in bir haftada üretmesi gereken makale, yazması gereken akademik mektuplar, okuması gereken sınav kağıtları, hazırlaması gereken ders programları gibi belgeler sebebiyle strese girdiğini ve işlerini ChatGPT'ye yaptırmaya karar verdiğini hayâl etmiştir. Bu deneyde Oltz, hayâlî Profesör Chris'in istediği belgeleri hemen hemen başarılı bir şekilde 25 dakikada ChatGPT'ye ürettirebileceğini ortaya koymuştur⁷⁶.

C. Yapay Zekânın Kullanılabileceği Hukuk Alanları

Yapay zekâ, bilgisayar teknolojisinin mevcut olduğu tüm alanlarda olabildiğince hızlı bir şekilde ilerlemektedir. Yukarıdaki tüm örnekler yapay zekâ çalışmalarının hukuk alanında da tüm hızıyla devam ettiğini göstermektedir. Tüm bu örneklerden yola çıkarak hukuk alanında yapay zekâdan yararlanılabilecek kimi çalışma sahalarını belirlemek mümkündür.

Her şeyden önce yapay zekâ avukatlık mesleğinin ifâsına yardımcı olmak amacıyla kullanılabilir⁷⁷. Avukatlık mesleği tabiatı itibarıyla çokça veriyi tâkip edebilmeyi gerektirmektedir. Günlük hayâtın yoğunluğu içerisinde kimi bilgiler gözden kaçabilmekte, bu ihmâller hak kayıplarına sebebiyet verebildiği gibi avukatların meslekî sorumluluğunu da gerektirebilmektedir. Sözelimi hukukta hak düşürücü süreler oldukça önem arz etmektedir. Yapay zekâ tarafından dava dosyalarının tâkip edilmesi ve kendiliğinden bu süreleri hesaplaması, tâkip etmesi ve hatırlatması avukatlık mesleğinin ifâsına katkı sağlayabilir.

Yine belgelerin muhafazası, sözleşme hazırlanması, hukukî araştırmanın kolaylaştırılması yapay zekâ teknolojisinin kullanılabileceği başkaca alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır⁷⁸. Bulut ve büyük veri sisteminden beslenen yapay zekâ yazılımları makine öğrenmesi yöntemini de kullanarak uygulayıcılar tarafından üretilen her bir içerikten beslenmek suretiyle yeni ve daha kusursuz belgeler üretebilir. Güncel mevzûatı da tâkip

⁷⁵ Jonathan H Choi, Kristin E. Hickman, Amy Monahan and Daniel Schwarcz, 'ChatGPT Goes to Law School' (23 January 2023) <<https://papers.ssrn.com/abstract=4335905>> accessed 13 July 2023.

⁷⁶ Tammy Pettinato Oltz, 'ChatGPT, Professor of Law' (4 February 2023) 211 <<https://papers.ssrn.com/abstract=4347630>> accessed 13 July 2023.

⁷⁷ İçer ve Buluz (n 49) 7. Benzer yönde bkz. Rissland (n 50) 1960.

⁷⁸ Örnek yazılım ve kullanım alanları için bkz. İçer ve Buluz (n 49) 9.

edebilecek bir yapay zekâ yazılımıyla avukatların belge hazırlarken oldukça büyük bir zaman tasarrufu sağlamaları mümkün olabilecektir⁷⁹.

Yapay zekânın bir diğer kullanılabileceği alan mahkemeye yardımcı hesaplamalardır. Örneğin maddî beden hasarının söz konusu olduğu bir kazada zararın hesaplanması için yapay zekâdan faydalanılabilir. Yine örneğin ceza yargılamasında tutukluluğu gerektirecek derecede ağır bir şüphenin mevcudiyetinin araştırırken veya risk değerlendirilmesi yapılırken yardımcı bir unsur olarak yapay zekâ teknolojisinin çeşitli emsal vakıalar üzerinden yapacağı analize başvurmak faydalı olabilir.

Yapay zekâ teknolojileri geleceğe projeksiyon tutmak amaçlı kullanılabilir. Bu teknoloji Yargıtay veya ilk derece mahkemesi kararlarını incelemek suretiyle mahkemenin istikrar kazanmış uygulama ve yaklaşımları belirleyebilir, böylece gerek davada taraflar stratejilerini bu verilere göre belirleyebilir gerekse karar verici makamında bulunan hâkim/heyet Yargıtay kararlarına uygun bir muhâkeme geliştirebilir⁸⁰.

Üzerinde birçok denemeler yapıldığı üzere yapay zekâ mahkeme kararı tahmininde kullanılabilir⁸¹. Özellikle Amerikan hukukî realizmi düşünce perspektifiyle ele alındığında hukuk hâkim kararlarıyla ortaya çıkan bir olgudur⁸². Aynı iki olaya farklı iki hâkim farklı kararlar verebilmektedir. O hâlde belirli bir mahkemede ne yönde karar verileceğini tahmin edebilmek için hâkimi/mahkemeyi tanımak oldukça önem arz etmektedir ve bu da ancak uzun yıllara dayanan meslekî tecrübeyle elde edilebilir⁸³. Yapay zekâ teknolojisiyse hâkimin önceden vermiş olduğu emsal kararlardan yararlanarak gelecek yargılamalar için projeksiyon yapılabilir. Böylelikle taraflar savunma stratejilerini yapay zekâ tarafından projeksiyon edilen muhtemel karara göre belirleyebilir⁸⁴. Aynı zamanda mahkemenin hukuk kurallarını ne şekilde yorumladığını önceden tahmin edebilmek hukukî belirliliği arttırmaya da katkı sağlayacaktır⁸⁵. Realist okul tarafından hukuk mesleğinin yapmış olduğu faaliyetin esasında

⁷⁹ ibid 12; Rissland (n 50) 1960.

⁸⁰ İçer ve Buluz (n 49) 11; Rissland (n 50) 1960.

⁸¹ İçer ve Buluz (n 49) 9.

⁸² Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 297.

⁸³ İçer ve Buluz (n 49) 9.

⁸⁴ ibid 9.

⁸⁵ Benzer fikir için krş. Daniel Martin Katz, Michael J Bommarito II and Josh Blackman, 'A General Approach for Predicting the Behavior of the Supreme Court of the United States' (2017) 12(4) PLOS ONE <<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0174698>> accessed 13 July 2023.

tam olarak da yargılama neticesini tahmin edebilmek olduğu dahi iddia edilmiştir ki⁸⁶ yargılama sonucunun tahminini kolaylaştıran yönüyle yapay zekâ teknolojisi tam da realist düşüncenin hukuk anlayışıyla paralellik arz ederek avukatlık mesleğinde işlevsel olarak kullanılabilir.

Bu noktada akıllara şu soru gelmektedir: Yukarıda sayılan tüm özelliklerin bir toplamı olacak şekilde dava içerisindeki verileri yorumlamak ve hâkimin/mahkemenin geçmiş kararlarından yola çıkarak yeni bir karar üretmek amacıyla yani bir hâkim olarak da yapay zekâ teknolojisinden yararlanılabilir mi?

III. YAPAY ZEKÂ HÂKİM OLARAK KULLANILABİLİR Mİ?

Yapay zekâyâ sahip makinelerin ortaya çıkmış olması bu makinelerin yargılamada insan hâkimlerin yerini alıp alamayacağı sorusunu beraberinde getirmiştir. Yapay zekânın bir yargılama gerçekleştirebileceği ve bu yargılama neticesinde bir karara varabileceğine kuşku yoktur. Ancak sonunda bir karara varılan her türlü yargılama hakîkî yargılama değildir. Örneğin çeşitli terör örgütleri veya suç örgütleri yahut aşiret veya aile meclisleri kendi yargılamalarını yaptıklarını iddia etmekte hatta görünürde mahkemelere benzeri ritüeller de gerçekleştirmektedirler. Fakat bu sözde yargılamalarda çoğu zaman ideolojik veya örgütsel saiklerle hareket edilir ve hüküm daha yargılama yapılmazdan evvel bellidir.

İlk bölümde de üzerinde durulduğu üzere yarmak kökünden türemiş olan “yargı” kelimesi bir olayın veya durumun âdeta yarılarak çözümlenmesi, analiz edilmesi ve neticesinde bir bilgi üretilmesi faaliyetini ifade eder. TDK yargı kelimesini “*Kavrama, karşılaştırma, değerlendirme gibi yollara başvuru olarak, kişi, durum veya nesnelerin eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi, hüküm*”⁸⁷ olarak tanımlamıştır. Cevizci’nin Felsefe Terimleri Sözlüğü’ne göre ise yargı “1. Zihnin belli bir içeriği bir şey hakkında olumlama ya da inkâr etme edimi. ... 2. Bir cümlemin ya da önermenin doğruluk veya yanlışlığını belirleme işlemi. 3. Bu tür bir entelektüel faaliyetin eseri olan şey. 4. Doğru, iyi ve sağlam kararlar verebilme yetisi.”⁸⁸ olarak tanımlanmıştır. Kavram bu anlamlarla günlük hayatta ve felsefe dilinde de kullanılmaktadır. Günlük dildekine paralel olarak hukuk alanında da “hakîkî bir yargılamanın” yani eldeki verilere dayalı olarak bir çözümleme faaliyetinin neticesi olarak

⁸⁶ Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 297; Cotterrell (n 18) 286.

⁸⁷ Türk Dil Kurumu (ed), *Türkçe Sözlük*, cilt 2 (Türk Tarih Kurumu 1998) 2397.

⁸⁸ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (Paradigma Yayınları 2005) 1749.

ortaya çıkması gerekir⁸⁹. Ancak kimi zaman yargılar böyle bir faaliyet olmadan ortaya çıkabilmektedir.

Yapay zekâ hakîki anlamda bir yargılama yürütebilir mi? Bu soru yerinde bir sorudur zira önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi yapay zekâ hukuk alanında pek çok kez denenmiş ve oldukça başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Hâkim sayısının azlığı buna karşın derdest dosya sayısının çokluğu sebebiyle dava çözüm sürelerinin uzadığı, dosyalarla baş etmenin hayli zorlaştığı başta ülkemiz olmak üzere pek çok hukuk sisteminde yapay zekâ hâkimler bir çözüm olarak düşünülebilir. Dahası aşağıda da tartışılacağı üzere insan hâkimlerin kimi zaafı yapay zekâ tarafından ortadan kaldırılıp daha âdil bir yargılama mümkün olabilir. Ancak buna karşın yine aşağıda görüleceği üzere yapay zekânın da bazı zaafı ve meziyetleri mevzûbahistir. Bu bölümde insan hâkimler ile hâkim olarak kullanılan yapay zekâ makineler yargılamanın ilkeleri ve hâkimlerden beklenen vasıflar da göz önünde bulundurulmak suretiyle karşılaştırılacaktır.

A. Yapay Zekâ Hâkim İçin Bazı Hukuk Felsefesi Sorunları

Aşağıda insan ile yapay zekânın bir karar verici olarak üstün ve eksik yönleri tartışılacaktır. Ancak tüm bu problemlerin öncesinde cevap aranması gereken bazı hukuk felsefesi problemleri vardır. Özellikle altının çizilmesi gereken hususlardan biri, mevcut hâliyle bile, hukuku anlamlandırmada hâkimin ne şekilde davranması gerektiğini belirlemede güçlükler yaşıyor oluşumuzdur⁹⁰. “Hâkim nasıl davranmalıdır” sorusunun cevabı muhatabının hangi hukuk felsefesi ekolüne yakın olduğuna göre değişecektir. Kimisi için hâkimin vazifesi somut normu formel bir şekilde uygulamaktır. Hâkim olabildiğince yorumdan kaçınmalı ve yasa koyucu iradeyi saf bir şekilde somut olaya uygulamalıdır. Kimisine göreyse hâkim somut olayı karara bağlarken adalet ve hakkaniyetin gereklerini göz önünde bulundurmalıdır. Daha başkalarına göreyse hâkim daha iyi bir toplumun inşası için kararlarında sosyal mühendislik yapmalı, politik ve ekonomik gerekçeleri de dikkate almalıdır.

⁸⁹ Uzun tarafından dikkat çekildiği üzere hâkimin ahlâkî bir otorite olarak görüldüğü (örneğin kadılık gibi) sistemlerde hâkimin hükmü kendiliğinden meşru ve hukukun karşılığı iken demokratik hukuk sistemlerinde hâkimin muhakemesine hukukîlik hüviyeti kazandıran özellik hâkimin hukuka dayalı akıl yürütme süreci ve argümantasyonudur (Uzun (n 5) 17). Hâkim de diğer hukuk aktörleri gibi muhataplarını iknâ etmek zorundadır (ibid 19).

⁹⁰ Yargısal ahlâka ilişkin tartışmalar için bkz. Wacks (n 23) 95.

Hukuk felsefesinin tartışmalı konularından birisi zor davalar meselesidir. Zor davalar meselesi Hart ve Dworkin başta olmak üzere ünlü hukuk felsefecilerinin tartıştıkları ancak üzerinde uzlaşılabilir bir sonuca ulaşılamamış bir konudur. Kolay dava ile zor dava arasındaki kriter belirlenirken şöyle bir usûl tercih edilmiştir: Tüm hukukçuların hemfikir oldukları ya da olabilecekleri davalar “kolay dava” olarak değerlendirilebilirken, hukukçuların ihtilafa düştükleri ya da düşebilecekleri davalar “zor dava” olarak nitelendirilebilir⁹¹. “Bütün hukukçuların üzerinde anlaştıkları” bir dava var mıdır ya da diğer bir söyleyişle davalar kolay ve zor dava olarak tasnif edilebilir mi?⁹² Peki zor davalarda hâkim nasıl yorum yapar? Hukuk, kurallardan ibaret midir yoksa bazı ilkelere de bahsedebilir miyiz?⁹³ Hukuk, hâkimin yasama faaliyetine benzer bir faaliyetle dolduracağı boşluklu bir yapıya mı sahiptir yoksa yazılı olmayan bazı ilke ve siyasetlerle kuşatılmış mıdır?⁹⁴ Peki norm nasıl yorumlanacaktır? Lafız mı yoksa maksat mı hâkim için önceliklidir? Bütün bu sorular henüz insanlar için bile çözülmemiştir⁹⁵. Hâkimin bu sorulara vereceği cevap kararlarını da elbette doğrudan etkileyecektir. Hukuku kurallardan ibaret gören bir hâkim kanun boşluğuyla karşılaştığında hukuk yaratmak üzere iradeye başvuracakken hukukun boşluklu yapısına karşı çıkan bir hâkim zaten önceden beri var olduğunu düşündüğü ilkeleri araştırması ve bu ilkelere dayanarak çözüm üretmesi gerektiğini düşünecektir.

Yapay zekâ bu problemlerin üstesinden nasıl gelecektir? İki yol gözükmektedir: Birincisi, bizzat yapay zekâyı tasarlayan yazılımcıların yapay zekâdan belirli bir şekilde davranmasını istemeleridir. Yazılımcının tercihini haklı kılacak hiçbir geçerli sebep yoktur. İkinci yol ise bu tercihleri bizzat yapay zekâyı bırakmaktır. Bu aynı zamanda hukuk felsefesi sorunlarımızın çözümünü yapay zekâdan istemek anlamı taşır. Peki yapay zekâ felsefi düşünebilir mi? “Felsefi düşünce nedir” sorusu bile bizâtihi bir felsefi sorun olarak önümüzde dururken yapay zekânın felsefi bir düşünce yürütüp yürütemeyeceği evleviyetle tartışma

⁹¹ Rissland (n 50) 1968. Aynı doğrultuda bkz. Uzun (n 5) 24-25.

⁹² Örneğin Dworkin zor davaları kolay davaların bir türü saymış ve böyle bir ayrımı reddetmiştir. (bkz. M Balkan Demirdal, ‘Ronald Dworkin’in Hukuk Teorisi Işığında Yargıçların Rolü’ (2014) 18(3-4) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 789, 800. Krş. Cotterrell (n 18) 254–255 ve 258.)

⁹³ Cotterrell (n 18) 254.

⁹⁴ H. L. A. Hart’a göre hukuk boşluklu bir yapıya sahiptir ve bu boşlukları hâkim yaratıcı takdir yetkisiyle doldurur (Ahmet Ulvi Türkbağ, ‘Hart-Dworkin Tartışmasının Ana Hatları’ (2011) 27 Anayasa Yargısı Dergisi 71, 77.) Dworkin’e göre ise kuralların sustuğu yerde ilkeler konuşmaya devam eder böylece hukukta boşluktan ve yaratıcı takdirden söz edilemez (ibid 82).

⁹⁵ Tartışmalar için bkz. Gülriz Özkök, ‘Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine’ (2002) 51(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1.

konusudur. Eski filozofların fikirlerini analiz etmek ve hatta onları taklit ederek yeni sorulara onlar gibi cevaplar üretmek yapay zekâ için mümkün gözüküyor⁹⁶. Ancak eski filozofları taklit ve sentez etmek felsefi düşünce değildir⁹⁷. Öyleyse verdiği kararlarla insanların hayâtına dokunacak olan yapay zekâ hâkime felsefi sorunlarımızın çözümünü emanet edebilir miyiz? Bizlerden biri olan insan hâkimin felsefi tercihi bir noktaya kadar saygı duyulabilir fakat programlanmış bir makinenin bu saygıyı kazanması pek güç gözükmektedir.

Görülmektedir ki hukuk felsefesinin hâlihazırda sorun olarak ortaya koyduğu ve çözüm aradığı problemler yapay zekâ ile çözülememektedir. Hatta aksine yapay zekâ ile tartışmaların artacağını, meşrûiyet krizlerinin ortaya çıkacağını da söyleyebiliriz. Buna karşın hâkimlik görevinin insanlar tarafından yürütülmesi aşağıda tekrar değinileceği üzere yargılamaya sosyal bir meşrûiyet kazandırmaktadır.

B. Tarafsızlık ve Bağımsızlık

Yargılama her şeyden önce akıl kurallarına ve hukuka dayanmalıdır. Yargılamanın akıl kurallarına dayanmasını nesnellik ya da objektiflik olarak da ifade etmek mümkündür. Zira ilk bölümde de kısaca ifade edildiği üzere aklın objektif düşünme ilkeleri vardır. Bu ilkelere uygun olmayan yargılama hakîkî bir yargılama olarak ifade edilemez. Yine bir yargılamanın hukuka değil de farklı bir ideolojik, dinî ya da felsefi gerekçeye dayanması yargılamayı sözde yargılama hâline getirir.

Âdil ve hukuka uygun kararın ilk şartı hâkimin tarafsızlığıdır.⁹⁸ Tarafsızlık hâkimin felsefi ve politik görüşlerinden bağımsız olarak salt hukuka, rasyonel akla ve hukuka dayanan vicdânî kanaatine göre karar vermesini gerektirir.⁹⁹ Yine âdil bir karar için hâkimin diğer devlet erklerinden bağımsız olması gerekir. Zira, örneğin coğrafi teminatı olmayan ve sürgün tehdidiyle karşı karşıya olan hâkimin vicdânî ve âdil karar vermesi kimi zaman çok güçtür.¹⁰⁰

Tarafsızlık hâkimin her iki tarafa da eşit mesafede olmasını, bağımsızlık ise herhangi bir kişi, makam veya görüşün otoritesi güdümünde olmamasını ifade eder. Hâkim iddia ve savunma makamlarına ya da davalı ve davacı makamlara eşit mesafede değilse yargılamanın

⁹⁶ Masahiro Morioka, 'Can Artificial Intelligence Philosophize?' (2021) (12) The Review of Life Studies 40.

⁹⁷ ibid 40.

⁹⁸ Yasemin Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi* (Sümer Kitabevi Yayınları 2020) 306; Neil Vidmar, 'The Psychology of Trial Judging' (2011) 20(1) Current Directions in Psychological Science 58, 60.

⁹⁹ Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi* (n 98) 306–308.

¹⁰⁰ ibid 309.

hakîkî bir yargılama olmadığı söylenebilir. Bir davada birbiriyle çelişen en az iki tez mevcuttur. Hâkim bu tezlerle diyalektik bir ilişki kurarak bunları aşar. Hegelci bir ifadeyle söylemek gerekirse âdeta subjektif iradelerin çatışması hâkimin hükmüyle beraber *aufhebung*¹⁰¹ olarak objektif bir iradenin ortaya çıkmasını mümkün hâle getirir. Şayet hâkim taraflardan birisine herhangi bir sebeple yakınlık duyarsa sağlıklı bir diyalektik geliştiremez ve ortaya çıkan hüküm hukuk ve objektif aklî muhâkeme dışında olmaması gereken bir motivasyon içerir. Yine hâkim kararını verirken özgür ve bağımsız değilse yapılan yargılama hakîkî bir yargılama değil sözde bir yargılama olur.

Yapay zekâ kimi yönlerden tarafsız ve bağımsız karar vermeye insan hâkimden daha yatkın görünmektedir. Zira örneğin yapay zekâ hâkimin sürgün edilirim endişesiyle tehditle hukuka aykırı karar vermesi mümkün değildir. Yine yapay zekâ hâkim kendisine böyle bir komut verilmedikten sonra, siyasî ve felsefî görüşlerden bağımsız olacak gibi gözükmemektedir¹⁰². Ancak bu iddia tam anlamıyla doğru değildir. Çünkü evvelâ kamusal olan her şey tabiatı itibarıyla politiktir. Yargılama da bu anlamda politik bir eylemdir. Politik kökeni haiz kimi ilkeler ve yorumlar yargılama üzerinde etki sahibidir. Zaten ilk bölümde de ifade edildiği üzere büyük hukuk felsefesi ekollerinden realistlerin temel iddiası yargılamanın politik hüviyetini kabul etmek üzerine kuruludur. Bu yönüyle politik olmayan bir hukukî yorum yapmak mümkün gözükmemektedir. Diğer taraftan yapay zekâyâ sahip makineler her ne kadar bir tür zekâyâ sahip olsalar da en nihâyetinde belirli yazılımcılar tarafından kurgulanmaktadır. Öyleyse tabiatıyla yapımçılarından izler taşımakta, yapımçıların veya beslendikleri kaynakların politik ve felsefî görüşlerine dayanmaktadır¹⁰³. Yine aşağıda

¹⁰¹ “Kaldırarak-içerme” olarak Türkçeye çevrilmesi mümkün olan bu kavram Hegel’in felsefesinde merkezî bir konum taşımaktadır. Almancada çifte anlamlı bir yapıya sahip olan “*aufhebung*” kelimesi sonlandırmayı ancak sonlandırırken aynı anda saklamayı ve sürdürmeyi de ifade eder. (Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Mantık Bilimi: Büyük Mantık* Aziz Yardımlı (çev) (İdea Yayınevi 2014) 79-80). Örneğin bir kanun maddesi ilga edilerek yeni bir kanun maddesi yürürlüğe sokulduğunda eski kanun maddesi bir “hiçlik” olmaz, yürürlükten kalkar fakat olumsuzlanarak yeni kanun maddesinde varlığını devam ettirir. Zira yeni kanun maddesi eski kanun maddesindeki bir eksikliği ya da yanlışlığı giderdiğinden varlık zeminini eski kanun maddesinde bulur ve varlığını bir şekilde sürdürmesine imkân sağlayarak onun üzerinde yükselir (Bkz. Enver Orman, Hegel’in Mutlak İdealizmi (Belge Yayınları 2015) 151-152). Hegel’in varlığın her alanında geçerli olduğunu düşündüğü bu diyalektik mantık yargılama sürecine de uygulanabilir. Hâkim taraflarca ortaya atılan subjektif iddiaların her birini olumsuzlar veya olumsuzlar, böylece ortadan kaldırarak ve fakat sürdürerek (yani *aufhebung* ederek) hükmü meydana getirir. Görüldüğü gibi bu nevi bir bakış klasik diyalektik anlamındaki tez-antitez-sentez üçlemesinden farklılıklar içermektedir. Kanaatimizce yargılama sürecini açıklamakta tez-antitez-sentezden oluşan klasik diyalektik üçlemedense Hegelci anlamdaki *aufhebung* kavramı daha elverişlidir.

¹⁰² Bkz. Rissland (n 50) 1972.

¹⁰³ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 99.

tekrar üzerinde durulacağı üzere yapay zekâyâ sahip makinelerin algoritmalarına bilişim korsanlığı vasıtalarıyla müdahale edilmesi riski her zaman mevzûbahistir ve bu risk karşısında yapay zekâlı hâkimlerin tarafsızlığının ve bağımsızlığının denetimi insan hâkimlerden daha zordur.

C. Yorum ve Hermenötik

Hâkimin durumunu Yunan mitolojisindeki Hermes'e benzetmek mümkündür. İnsanlar ile Tanrılar farklı yapılara sahip olduklarından iletişim kurmaları mümkün değildir. Hermes ise hem insanlarla hem de Tanrılarla iletişim kurabilir ve arada mesajcı görevini görür. Bu faaliyet pasif bir haber nakli değildir, zaten bu mümkün de değildir. Hermes taşıdığı mesajlara kendi yorumunu katmaktadır¹⁰⁴. Hermenötik fikrinin temelinde yer alan bu mitolojik hikâyeye özellikle yorumda sübjektivitenin kaçınılmazlığına işaret etmektedir.

Kanunlar en nihâyetinde yazılı birer metindir. Yargılama ise soyut/cansız hukuk normunun somut/canlı olaya uygulanması işlemidir. Hâl böyleyken yargılama işlemi bir yorum faaliyeti hâline gelmektedir¹⁰⁵. Ancak yorum tabiatı itibarıyla yanlış anlamalara ve muğlaklıklara gebe dir. Aynı zamanda metnin/kanunun, okuyucu/yorumlayıcı/hâkim kadar yorumu mevcuttur, bu da hukukî belirlilik ve yeknesaklık önünde engel teşkil etmektedir¹⁰⁶. Bu durum realistler tarafından “kural şüphesi” olarak da ifade edilen hâkimin kuralı doğru algıladığına ve doğru uyguladığına yönelik şüphenin bir görünümüdür¹⁰⁷. Yine, istenmeyen bir durum olarak, kanun metni hâkimin olması gereken hukuk anlayışına uygun olmadığı hâllerde hâkimlerin yorumunu kendi felsefî yaklaşımına uygun bir şekilde yapmaya çalıştığı, âdeta hükmü eğip bükerek kanun metninden uzaklaştığı, böylece aşırı yorumlara yer verdiği söylenebilir¹⁰⁸.

Yapay zekâ teknolojisiyle birlikte yorum farkları ortadan kaldırılarak hukuk normunun tam da formalizme uygun bir şekilde somut olaya uygulanacağı garanti edilebilir. Ancak benzer bir durum yapay zekâ için de mevzûbahistir. Kanun metni her metin gibi sentaks ve

¹⁰⁴ Richard E Palmer, *Hermeneutics* (Northwestern University Press 1969) 13–15.

¹⁰⁵ Işıқтаç ve Metin (n 7) 183, Uzun (n 5) 24 ve devamı, ibid 97 ve devamı.

¹⁰⁶ Uzun (n 5) 37.

¹⁰⁷ Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 298.

¹⁰⁸ Bkz. Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi* (n 98) 309. Alexy'e göre dört sebepten ötürü hukuk kurallarından yargılar çıkartılamaz: “(1) Hukuk dilinin muğlaklığı, (2) Normlar arasındaki muhtemel ihtilaf, (3) Mevcut geçerli bir norm altına girmeyen hukuki bir önermeyi gerektiren davaların bulunması olgusu ve son olarak (4) bazı özel durumlarda yasanın lazımlarına aksine bir kararın olması.” (Uzun (n 5) 125).

semantik (sözdizimi ve anlambilimi) boyutlardan oluşur.¹⁰⁹ Yapay zekâ yazılımları tarafından metnin sentaksı oldukça başarılı bir şekilde analiz edilebilse de semantik yönünden aynı başarıyı gösterdiği söylenemez¹¹⁰. Üstelik kanun metnlerinin semantik anlamı yanında, günlük hayatta çok anlamlılık veya mecazlı kullanımlar oldukça sık başvurulan ifadeyi güçlendirme teknikleridir. Kimi zaman metnin birden fazla anlamı olabilir ve en doğru anlam ancak içinde bulunulan bağlamdan çıkartılabilir¹¹¹. Yine kimi zaman bir veya birden fazla kanun hükmünün birlikte yorumlanması gerekebilir. Tüm bu durumlar bir arada düşünüldüğünde hukukî metnlerin anlamının bir insan tarafından daha iyi anlaşılıp daha doğru bir hüküm kurulacağı sonucu çıkartılabilir.

Yapay zekâ teknolojisinin hukuk alanında kullanımının önünde sınırlılıklardan birisi de yapay zekâ teknolojisinin kolay davalar ile zor davalarda aynı başarıyı gösterememesidir¹¹². Yapay zekâ prosedür ağırlıklı işlemlerde, örneğin icra hukuk mahkemesi davalarında, daha başarılı olurken somut olayın daha karmaşık olduğu davalarda aynı başarıyı gösteremeyebilir. Mahkemelerde derdest olan davalar çoğu zaman zor davalar olarak tezâhür etmektedir¹¹³. Bunların yanında bir de yapılan deneyler çoğunlukla tek sanıklı davalar üzerinden gerçekleşmekte olup çok sanıklı davalarda yapay zekânın aynı performansı göstereceği kuşkuludur¹¹⁴.

Üstelik yasa metnlerinin tabiatından kaynaklı sorunlar da yapay zekâ için aşılması güç engellerdir. Yasalar somut olay meydana gelmeden önce yazılmış metinlerdir. Böyle olunca potansiyel tüm uyumsuzlukları kapsayacak derecede kapsamlı bir kanun yapmak hayatın akışı içerisinde mümkün değildir. Bu sebeple kanun, boşlukları doldurmak üzere hâkime takdir yetkisi vermek durumunda kalmıştır. Hâkim kanunu uyguladığı gibi yeri geldiğinde sosyal ihtiyaçları da dikkate almak durumundadır. Pozitif hukuk ile yaşayan hukuku karşılaştıracak ve uzlaştıracak olacak da yine hâkimdir¹¹⁵. Hâkimin bu görevini bir insanın duygu, his ve yaratıcılığı ile yerine getirmesi yapay zekâyâ sahip makinelerden daha mümkündür.

¹⁰⁹ Işıқтаç ve Metin (n 7) 61.

¹¹⁰ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 102. Bu sorunun aşılabilmesi için yapılan çalışmalar da mevcuttur. Bkz. Turan, Kemaloğlu ve Küçükşille (n 52) 251.

¹¹¹ Rissland (n 50) 1962.

¹¹² Aynı doğrultuda bkz. Turan, Kemaloğlu ve Küçükşille (n 52) 248.

¹¹³ Ruger, Kim, Martin and Quinn (n 65) 1184.

¹¹⁴ Turan, Kemaloğlu ve Küçükşille (n 52) 254.

¹¹⁵ Dinçkol (n 38) 170.

D. Hafıza ve Muhâkeme Gücü

Dworkin'e göre hâkimlerin yapmış oldukları faaliyet kendisinden önceki yazarlarca başlanmış bir hikâyeyi sürdüren hikâyecinin faaliyetine benzetilebilir¹¹⁶. Hâkim kendisinden önceki hâkimlerle uyum içerisinde bir hüküm ortaya koymalıdır¹¹⁷. O hâlde hâkimin eski yargı kararlarına hâkim olması, dahası onların ruhunu kavraması gerekir.

Hiç kuşkusuz insan beyni oldukça gelişmiş bir organdır. Buna rağmen makinelerin veri saklama ve işleme kapasitesi bugün insan beyninin çok ötesindedir. Ciltlerce klasörlerden oluşan dava dosyalarının hakkıyla incelenmesi ve hükmün tüm deliller hakkıyla incelenerek verilmesi çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Yine somut olayı ilgilendiren ve hâlâ yürürlükte olan eski tarihli bir kanun maddesi veya içtihat kimi zaman hâkimin ve tarafların dikkatinden kaçabilmektedir. Yapay zekâ hâkim içinse ciltlerce klasörden oluşan dava dosyasını incelemek çok daha kolaydır ve yapay zekâ hâkim tüm bu delilleri dikkati dağılmadan yorumlayabilir¹¹⁸.

Hâkimlerin iyi bir hafızaya sahip olması elbette iyidir. Fakat kimi zaman da hâkim unutmayı bilmelidir. Sözelimi her ne kadar kanunsuz elde edilen delillerin hükme esas alınamayacağı kanun tarafından emredilse de hâkim tarafından bir kez görülen bir delilin artık yokmuş gibi davranılması insan psikolojisine uygun değildir. Böyle bir delil hükmün gerekçesinde ifade edilemeyecek olsa da çoğu zaman hukuka aykırı delillerin hâkimde kanaat oluşturduğu, bu durumun taraflarca istismar edildiği de bir gerçektir. Yapay zekâ hâkimler içinse bir delil yok sayıldığında artık hükme hiçbir şekilde esas alınamayacağı garanti edilebilir.

Yapay zekâ hâkimler muhâkemelerini hafızalarında bulunan (veya erişebildikleri) emsal içtihatlarla dayalı olarak yürütürler. Bu yöntem çoğu zaman doğru sonuç verse de her somut vakıanın biricikliği göz önüne alındığında kimi zaman emsal içtihatlarla çözümlenemeyecek vakıalarla karşılaşılması muhtemeldir. İlk defa karşılan bir olaya veya zor dava olarak ifade

¹¹⁶ Metin, *Ronald Dworkin...* (n 21) 41 ve devamı; Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı* (n 20) 298.

¹¹⁷ Cotterrell (n 18) 261, Metin, *Ronald Dworkin...* (n 21) 43.

¹¹⁸ Ruger, Kim, Martin and Quinn (n 65) 1185.

ettiğimiz davalara hukuk normunun nasıl uygulanacağını belirlemek noktasındaysa insan hâkimin yapay zekâ yazılımlarının önünde olduğunu söylemek mümkündür¹¹⁹.

E. Duygular, Bilinçdışı ve Diğer Psikolojik Etkenler

Yapay zekâ hâkimin bir diğer avantajı insan hâkimin karar sürecini manipüle eden bilinçdışı tesirlerinden azade olmasıdır. Gerçekten de hâkimin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ne kadar temin edilirse edilsin “içten gelen tarafsızlığı” tesis etmek her zaman mümkün değildir¹²⁰. Zira bilinçdışının seçimler üzerindeki tesiri her zaman yeterince görünmez ve çoğu zaman bilinçdışının dayatmaları bilinçli tercihlerle karışabilir¹²¹. Sözelimi küçük bir çocukken şiddet gören ve bu durumu bastıran (bilinçdışına iten) bir hâkim, bu şiddetle özdeşleştirdiği kimi sembolleri sanık üzerinde görmesi durumunda bilincine varmadan sanık aleyhine negatif bir tutum geliştirebilir. Bu gibi hâkimin bilinçdışından kaynaklanan durumlar hukuka uygun karar verilmesini engelleyebilmektedir¹²².

Hâkimler her ne kadar rasyonel karar vermeye çalışsalar da nihâyetinde insandırlar. Çoğu zaman mahkeme salonunda yaşanan veya taraflarca ajite edilen durumlarda tesir altına girebilir ve hukuka uygun karar vermek yerine duygularıyla hareket edebilirler. Özellikle hâkimin taraflardan biriyle empati kurması oldukça tehlikeli olup âdil hükmün kurulmasını zorlaştırmaktadır¹²³. Ancak çoğu zaman hâkim elinde olmadan empati kurar veya duygularına yenik düşer¹²⁴. Yapay zekâ hâkimler içinse böyle bir tehlike söz konusu değildir.

İnsan hâkimin aleyhine bir diğer durumsa alışkanlıklardır¹²⁵. Alışkanlıklar çoğu zaman körlük yaratır. Özellikle dosyaların sayıca ve hacimce oldukça yoğun buna karşın zamanın bir hayli kısıtlı olduğu mevcut iş yükü içerisinde hâkimler alışkanlıklarına sığınmak mecbûriyetinde kalmaktadırlar. Böyle olunca somut dosyada özellik arz eden bazı husûslar gözden kaçabilmektedir. Yapay zekâ hâkim içinse böyle bir alışkanlık ve körlük söz konusu değildir.

¹¹⁹ Aynı doğrultuda krş. Sourdin and Cornes *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 100; krş. Schauer (n 43) 115.

¹²⁰ Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi* (n 98) 308.

¹²¹ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 112. Aynı doğrultuda ibid 16 ve devamı.

¹²² Vidmar (n 98) 58.

¹²³ Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi* (n 98) 308.

¹²⁴ Küçükay (n 40) 610.

¹²⁵ Dinçkol (n 38) 174.

Âdil kararın önündeki bir diğer engel önyargılardır¹²⁶. İnsanlar tabiatları itibarıyla önyargıya sahiptirler. Önyargılar evrimsel süreçte insanın hayatta kalmasını kolaylaştıran mekanizmalardır. Canlılar az (kalori) maliyet(i) harcayarak çok iş yapma eğilimindedirler. İnsanlar için her bir insanı tanımak, ayrıntıları incelemek ve buna göre bir hüküm oluşturmak oldukça maliyetlidir. Bu sebeple insanlar bir diğerinin kıyafetine, mesleğine veya etnik kökenine dayanarak önyargı geliştirirler. Örneğin yüzü façalı kollarında jilet izi olan gözleri hafif baygın ve elinde çakı taşıyan bir kimse gördüğünde zihin o kişinin tehlikeli bir kimse olduğuna dair bir önyargı geliştirir ve o kişiden uzak durulması gerektiğine dair refleks üretir. Böylece şâyet o kimse ile iletişime geçilmek mecbûriyeti söz konusu olursa bilinçdışı tarafından bu önyargıyla bir teyakkuz sağlanır. Önyargılar insanı hayatta tutan bir mekanizma olarak iş görür¹²⁷. Ancak aynı zamanda önyargılar sağlıklı düşünmenin önünde de bir engeldir. Sanığın dış görünüşüne veya dosyada bir başka unsura dayanarak -bilinçli yahut bilinçsiz- önyargı geliştirmek buna bir örnek olarak görülebilir. Yine hâkimin felsefi ve politik görüşü, ırk, cinsiyet, dinî mensûbiyet gibi unsurlara dayalı olarak da olmaması gereken benzer önyargılar gelişebilir. Dahası hâkim bilinç düzeyinde bu önyargıya sahip olmadığını düşünse bile bilinçdışında böyle bir mekanizma çalışarak hâkimin önyargı sahibi olmasına ve sağlıklı muhâkeme yapmasına engel teşkil edebilir¹²⁸.

Feraset sahibi bir hâkim önyargılarının üstesinden gelmeyi bilerek önyargısını son yargısı yapmayan, yargılamada objektif akıl yürütme kriterlerinden ve hukuktan tâviz vermeyen bir karakterde olmalıdır. Hâkimin önyargısız olması yanında aynı zamanda duygusal olmaması tersten söyleyişle rasyonel olması da gerekir. Duygular her ne kadar insanîyetin bir göstergesi olsa da sağlıklı düşünmeye zarar verip hukuka uygun olmayan

¹²⁶ Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi* (n 98) 308; Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 95; Küçükay (n 40) 611; Dinçkol (n 38) 173.

¹²⁷ Önyargılara evrimsel yaklaşım için bkz. Oliver Sng, Keelah EG Williams and Steven L Neuberg, 'Evolutionary Approaches to Stereotyping and Prejudice' in Chris G Sibley and Fiona Kate Barlow (eds), *The Cambridge Handbook of the Psychology of Prejudice* (Cambridge University Press 2016) 24 ve devamı, 32 ve devamı <<https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-handbook-of-the-psychology-of-prejudice/evolutionary-approaches-to-stereotyping-and-prejudice/9AD30C4C80027BC889911D9E010711E1>> accessed 24 November 2023. Duyguların benzer mekanizması için bkz. Küçükay (n 40) 610.

¹²⁸ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 95.

kararların ortaya çıkmasına sebebiyet verebileceğinden hâkim duygularına hâkim olmasını bilmelidir¹²⁹.

Tüm bunlar yanında hâkimin içinde bulunduğu hâletiruhiye de karar üzerinde tesir etmektedir. Örneğin yorucu bir günün ilk duruşmasında ve son duruşmasında verilen kararlar arasında hukukî olmayan farklar mevcut olabilir. Yine hâkimin gün içerisinde ne yediği, yediği yemeklerin sindirim sistemi üzerinde etkileri, sabah uykusunu üzerinden atmak üzere kafein tüketip tüketmediği, bir önceki gecesini iyi geçirip geçirmediği gibi gâyet insanî faktörler de hâkimin kararı üzerinde etkili olabilir. Yine hâkimin hasta veya yorgun olması sağlıklı bir karar almasını engelleyebilecektir¹³⁰. Bu gibi karar üzerinde tesiri olabilecek etmenleri saymakla tüketmek mümkün değildir¹³¹. İyi bir hâkim bu gibi manipülasyonlara kapılmadan âdil karar verebilen hâkimdir ancak bu da çoğu zaman mümkün olamamaktadır.

İnsan kararlarının bilinçdışının tesiriyle manipüle olduğu bir gerçektir. Ancak çoğu zaman insanîlik, merhamet, vicdân veya adalet süper egonun bilinçdışında yer alan bu boyutu tarafından insana sezdirilir. Böylece karar salt rasyonellikten çıkarak akıl ve kalbin diyalektiğiyle meydana gelen bir sentez hâlini alır¹³². Hâkimin ses tonu, beden dili, taraflara yaklaşımı adalet psikolojisi açısından önem arz eden husûslardır¹³³. Hâkim aynı zamanda yaşanmışlıkların vermiş olduğu tecrübe ile öğütler verir, yol gösterir, böylelikle hukuk alanı dışındaki hayât pratiklerine temas eder¹³⁴.

Yapay zekâ belki insan gibi bilinçdışından kaynaklı önyargıya sahip değildir fakat yapılan denemelerde -örneğin siyahîlere karşı negatif ayrımcılık uygulamak gibi¹³⁵- kimi ayrımcı davranışlar sergilemesi yapay zekânın da insan için geçerli olan önyargılardan hepten bağımsız olmadığını ortaya koymaktadır¹³⁶. O hâlde önyargıya ilişkin insan için söylediğimiz her şey yapay zekâ için de geçerli olduğu gibi önyargılarının farkına varmak ve bunlara engel olmak bakımından “düşüncesinin üzerine düşünebilen insan” yapay zekâdan daha büyük bir potansiyele sahiptir.

¹²⁹ Küçükay (n 40) 618.

¹³⁰ Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi* (n 98) 308.

¹³¹ Bkz. Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 95–96.

¹³² ibid 111. Krş. Sourdin and Cornes, *...Therapeutic Judging ...* (n 46) 11.

¹³³ Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi* (n 98) 306, 310.

¹³⁴ Benzer düşünce için bkz. Sourdin and Cornes, *...Therapeutic Judging ...* (n 46) 10.

¹³⁵ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 90; Ray (n 55) 145.

¹³⁶ Yılmaz (n 50) 399.

Kaldı ki yargılama salt veri işlenmesi ve delillerin değerlendirilmesinden ibaret değildir¹³⁷. Aynı zamanda sosyal bir kurumdur. Duygular insanın kararını olumsuz yönde etkilediği gibi olumlu yönde de etkileyebilirler¹³⁸. Kimi zaman âdil karar formel hukuku aşan bir nitelikte tezâhür eder ya da bu duygulanım ile hâkim hukuku uygulamada ve adaletin tecellisinde daha kararlı hâle gelebilir. Yargılamayı salt bir veri işlemesine indirgemek aynı zamanda yargılananların insanlığını da reddetmek anlamı taşır¹³⁹.

F. Adalet ve Hakkaniyet

Hâkimin taşınması gereken vasıflardan birisi de adalet ve hakkaniyettir. Esasında yukarıda da değinildiği üzere hukuk felsefesi ekollerinin adalete yaklaşımları değişkenlik göstermektedir. Doğal hukuk geleneği hâkimi doğrudan adaletin bekçisi olarak görürken pozitivist gelenek adaleti hukuk olgusunun dışında bir değer olarak ele almaktadır. Ancak hukukî pozitivizm ile doğal hukuk arasındaki adalet tartışması daha çok hukukun ontolojisine yönelik bir tartışmadır. Cotterrell'in dikkat çektiği gibi “*Her şeyden önce hukukî pozitivizm hukukun içeriğinin ahlâki eleştiriye tâbi olabileceğini reddetmez. Mesele hukukun ahlâken değerlendirilip değerlendirilemeyeceği değil, onun asli niteliğinin ahlâki anlamda açıklanmak zorunda olup olmadığı*”¹⁴⁰. Adalet hukukun dışında kalan ahlâkî bir erdem sayıldıktan sonra tıpkı “bir hâkim dürüst olmalıdır” şeklindeki ahlâkî bir vasfın hâkimde olması beklenileceği gibi bir hâkimin âdil olması gerektiği fikri de pozitivistler için kabul edilebilir olacaktır. Adalet en kısa tabiriyle şerefli yaşamak, kimseye zarar vermemek, herkese hakkı olanı vermektir¹⁴¹.

Yargılamanın çeşitli ilkeleri vardır. Bunlar yüz yüze ve karşılıklılık, doğrudan yargılama, sözlü yargılama, açıklık, delillerin serbestçe değerlendirilmesi, vicdânî kanaat gibi ilkelerdir¹⁴². Yapay zekâ tarafından yürütülen bir yargılamada bu ilkelerden pek çoğu ihmâl veya ihlâl edilmek durumundadır. Özellikle takdir yetkisinin yapay zekâ tarafından nasıl kullanılacağı muğlaktır. Bunun bir örneğini ceza muhakemesinde kabul edilen delillerin

¹³⁷ Aynı doğrultuda bkz. Nadire Özdemir, ‘Aktif Bir Hâkimlik Pratiğinin Kapsamı ve Sınırları: Hâkim Fiona Örneği’ (2017) 7(1) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 521, 526.

¹³⁸ Küçükay (n 40) 610.

¹³⁹ Sourdın and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 87, 113.

¹⁴⁰ Cotterrell (n 18) 190.

¹⁴¹ Bu üç ilke Romalı hukukçu Ulpianus tarafından ortaya koyulan ve Kant tarafından da izlenen hukukî ödevlerdir. Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 195.

¹⁴² Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi* (n 98) 310–311; İçer ve Buluz (n 49) 32.

serbestçe değerlendirilmesi kuralı teşkil etmektedir¹⁴³. Ceza Muhakemesi Kanunu kanunî delil sistemi yerine vicdanî delil sistemini kabul etmektedir. Kanunî delil sisteminde tarafların iddialarını ispatlarken hangi delilleri getirebilecekleri ve bu delillerin değeri kanunla belirlenmişken vicdanî delil sisteminde taraflarca getirilen delillerin delil olmak bakımından değerlerini hâkim vicdanına göre takdir eder¹⁴⁴. Vicdanî delil sisteminde hâkim merkezî bir pozisyon işğâl eder¹⁴⁵. Kanun koyucu, hâkime çok sayıda takdir yetkisi tanımış, çoğu zaman kararı belirlemede hâkimin belirli aralık içerisinde vicdanî kanaatini kullanarak takdirde bulunmasını istemiştir. Yargılama ilkeleri ve özellikle takdir yetkisinin kullanımı insan hâkimi öne çıkartan özelliklerdendir¹⁴⁶. İnsanın hayât olayını anlama ve hissetmede yapay zekâyâ göre daha başarılı olacağı söylenebilir.

İnsan, davranışları makine tarafından anlaşılması güç derecede karmaşık ve belirsiz bir varlıktır¹⁴⁷. Aynı zamanda tüm insan faaliyetlerinin rasyonel olduğu varsayımı da çoğu zaman geçersizdir. İnsanlar kimi zaman duygularıyla hareket edip irrasyonel davranabileceği gibi kimi zaman da takıntılı ve hastalıklı bir tavırla insandan beklenmeyecek biçimde davranabilir¹⁴⁸. İnsan hâkim için akıl dışı davranışları anlamlandırmak yapay zekâ hâkime göre çok daha kolaydır.

Yine yapay zekâ hâkimlerin ahlakî değerleri bir insan gibi değerlendirebilmesi mümkün değildir.¹⁴⁹ Sözelimi rasyonel düşünen yapay zekâ gayriinsanî fikirler üretebilmektedir. Bu fikirler arasında ırkçılık, ojeni, kitlesel katliamlar gibi insanlık suçları da mevcuttur¹⁵⁰. Üstelik yapay zekânın hukuk alanında kullanımına ilişkin yapılan denemelerde de yapay zekâ tarafından siyahî sanıkların beyazlara göre negatif değerlendirildiği sonuçlar elde

¹⁴³ “(1) Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatıyla serbestçe takdir edilir. (2) Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir.” (CMK md. 217 (Ceza Muhakemesi Kanunu, Kanun Numarası: 5271, Kabul Tarihi: 4/12/2004, RG 17/12/200408.12.2001/24607))

¹⁴⁴ Doğan Gedik, ‘Ceza Muhakemesinde Hakim Delilleri Değerlendirme Serbestliği (CMK m.217)’ (2019) 21 D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan Özel Sayısı) 915, 916 ve 947.

¹⁴⁵ ibid 946.

¹⁴⁶ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 113.

¹⁴⁷ ibid 102.

¹⁴⁸ ibid 104.

¹⁴⁹ Aynı doğrultuda bkz. İçer ve Buluz (n 49) 32. Ayrıca yapay zekânın yargı uygulamasındaki etik çerçevesi için bkz. Yılmaz (n 50) 398 vd.

¹⁵⁰ Bir örnek: TRT Haber, ‘İrkçılık dijital teknolojide de mevcut’ (20 June 2020) <<https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/irkcilik-dijital-teknolojide-de-mevcut-494431.html>> accessed 13 July 2023.

edilmiştir¹⁵¹. Bu denemeler insanî kararın ancak insan bir hâkim tarafından verilebileceği yönündeki tezi güçlendirmektedir.

Bir diğer sorunsu adaletsiz kanunlar meselesidir. Esasında bu sorun hukuk felsefesi için başlı başına bir muammadır¹⁵². Hukukî pozitivizm gibi kimi ekoller hâkimlerin kanunun adalete uygunluğunu denetleme makamı olmadığını düşünerek her şartta pozitif hukukun uygulanması gerektiğini savunmuşlardır. Radbruch ve Alexy gibi kimi doğal hukukçular ise “adalete dayanılmaz derecede aykırılık” olması durumunda artık hâkimin pozitif hukuku ihmâl etmesi gerektiğini savunmuştur¹⁵³. Gerçekten de Nazi dönemi hukukçularının yargılandığı Nürnberg duruşmalarında pozitif hukuku kayıtsız şartsız uygulayan hâkimler hukukun evrensel ve temel değerlerini ihlâl ettikleri gerekçesiyle sorumlu tutulmuşlardır. Yapay zekâyâ sahip makinelerin pozitif hukuku uygularken adaleti ve hukukun evrensel ilkelerini göz önünde bulundurmaması bir sorun, bu ilkeleri göz önünde bulundurduğu iddiasıyla pozitif hukuku ihmâl etmesi ise başka bir sorun yaratacaktır. Bu çelişkide insan hâkim yapay zekâyâ göre daha itidalli bir yaklaşım sergileyebilir.

G. Kararın Sosyal Meşruiyeti

Hâkim hukukî olarak bilgili ve alana hâkim olmalıdır. Hukukî bilgisi zayıf olan hâkimlerin sağlıklı bir yargılama yürütmesi mümkün değildir. Böyle bir hâkim kolayca manipüle edilebilir. Mevzûata ve olaya ilişkin içtihatlar vâkıf olan bir hâkim olayı daha iyi muhâkeme eder, bilgisine güvendiğinden duygusallıktan veya manipülasyonlardan etkilenmeyerek hukuku uygulayabilir.

Hâkimin kendisine güvenli, soğukkanlı, sabırlı, zeki, dürüst, emin, hayâta dair bilgili, kültürlü, feraset sahibi ve muhâkeme yeteneği kuvvetli olması bir hâkimde olması beklenen vasıflardır¹⁵⁴. Güvenilmez, duygularını kontrol etmekte zorlanan, aceleci ve sabırsız, akli kıt bir hâkimin hukuk kurallarını objektif aklî kriterlere göre uygulaması beklenemez. Üstelik hâkimin bu başlık altında sayılan tüm vasıflara sahip olması da tek başına yeterli değildir. Hâkim aynı zamanda bu vasıflara sahip olduğunu taraflara hissettirmelidir. Böylece taraflar

¹⁵¹ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 90; Ray (n 55) 145.

¹⁵² Wacks (n 23) 105.

¹⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Altan Heper, ‘Alexy’nin Hukuksal Pozitivizm Eleştirisi, Hukukla Ahlak Arasındaki İlişki’ iç *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* (İstanbul Barosu Yayınları 2005). Ayrıca bkz. Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi* (n 1) 288.

¹⁵⁴ Küçükay (n 40) 626 ve devamı.

hem mahkemeyi etkileyebilecekleri zannına kapılmayacaklar hem de verilen hükme teslim olmakta zorlanmayacaklardır. Hâkimin tarafsızlığından ve alana hâkimiyetinden emin olmayan bir tarafın mahkeme kararına teslim olması elbette çok güçtür. O hâlde hâkim durumuyla da hâkimlik vasıflarını üzerinde taşıdığı taraflara hissettirmelidir.

Literatürde kimi yazarlara göre bir insan tarafından yargılanan sanığın hâkimin tarafsızlığından şüphe duyması uygulamada çokça görülen bir durum olduğu hâlde yapay zekâyla yapılan bir yargılamada sanık böyle bir tarafsızlıktan kuşku duymayabilir, bu da yargılananın meşrûiyetini arttırabilir¹⁵⁵. Ancak buna karşın yargılama neticesinde kararın bir insan tarafından verilmesi karara sosyal bir meşrûiyet de sağlamaktadır. Uyma davranışının psikanaliz incelemesini yapan Mehmet Tevfik Özcan da toplumsal normun süper-ego aracılığıyla bireye dayatıldığını tespit etmiştir¹⁵⁶. Özcan'a göre "*süper-egonun baskılayıcı karakteri, normlara uyulmasını gözeten kurum ve kuruluşları her bir bireyin başına polis dikme zahmetinden kurtarır*"¹⁵⁷. Bu tespiti bir adım öteye taşıyarak insanların hukuk düzenine ve mahkeme kararlarına yalnızca doğrudan cebir tehdidi vasıtasıyla değil aynı zamanda süper-egolarının dayatması dolayısıyla normatif toplumsal düzene uymak için de itaat ettikleri söylenebilir. Gerçekten de Sourdin ve Cornes mahkeme kararlarının meşrûiyetinin insanın bebeklik dönemine ve ebeveynleriyle olan ilişkilerine dayandırılabilirliğini iddia etmektedir. Yazarlara göre insan kendi cinsinden olan insanların hükmünü makinelerin vereceği hükme göre daha meşrû görmekte ve benimsemektedir¹⁵⁸. Kaldı ki davanın tarafları da insan olarak bürokrasinin soğuk prosedürleri veya makinenin duygusuz akıl yürütmesi yerine kendi cinsinden olan ve duygularını anlayabilecek bir insan sıcaklığını tercih edeceklerdir¹⁵⁹.

İnsan hâkimi yapay zekâ hâkim karşısında öne çıkartan bir diğer husûs ise genel olarak teknolojiye yöneltilen eleştiriler ve endişelerdir. Yapay zekânın konuşulmaya başlamasıyla birlikte dünyayı ele geçiren robotlar kurgusal yapıtlarda çokça ele alınan bir fantezi hâlini almıştır. Bu kapsamda kimi düşünürler tarafından yapay zekâ insanoğlunun varoluşu için bir risk olarak da değerlendirilmiştir¹⁶⁰. Makinelere karşı bu güvensizlik insanları yargılamak gibi

¹⁵⁵ Vidmar (n 98) 60. Biz bu görüşe katılmamaktayız. Yukarıda tarafsızlık ve bağımsızlık başlığını taşıyan bölümde yapay zekâ için de tarafsızlık ve bağımsızlık noktasında bazı soru işaretleri olduğu hatırlanmalıdır.

¹⁵⁶ Özcan, Hukuk Sosyolojisine Giriş (n 41) 99.

¹⁵⁷ ibid 101.

¹⁵⁸ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 98.

¹⁵⁹ Özdemir (n 137) 526–527. Bu noktada aktif bir hâkimlik pratiği önerisi ve tartışması için Özdemir'in çalışmasının tamamı ayrıca incelenebilir.

¹⁶⁰ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 103; Yılmaz (n 50) 388 ve 392.

stratejik ve ritüelistik bir görevin yapay zekâ hâkimlere terkedilmesi önünde bir engel olarak görülebilir. Özellikle veri güvenliğinin ve yapay zekâyâ dayalı manipülasyonların çokça gündeme geldiği bir çağda teknolojiye olan güvensizliği mâkul karşılamak gerekir. Zira “büyük dava” olarak nitelendirebileceğimiz siyasî davalarda veya “VIP kimselerin” yargılandığı davalarda bir makinenin gerçekten adaleti tesis etmek üzere programlanacağı veya herhangi bir etkiye maruz kalmayacağı kuşkuludur. Ayrıca sistemin bilgisayar korsanlarınca hacklenebileceği, hassas nitelikte kişisel verilerin kötü niyetli bilgisayar korsanlarının eline geçebileceği pek de haksız olmayan bir endişedir¹⁶¹. O hâlde böyle bir teknolojiyle yapılan yargılamanın bağımsız olduğuna kuşkusuz bir şekilde güvenmek mümkün değildir.

H. Antropomorfik Yapay Zekâ Yaklaşımının Sorunları

Yapay zekâyâ sahip hâkimlerin imkânına ilişkin son bir tartışma yapay zekâyâ antropomorfik bakıştan kaynaklanmaktadır. Antropomorfizm, diğer bir ifade ile insan biçimcilik, insan olmayan varlıklara insanî özellikler atfedilmesidir¹⁶². Kant’ın tasviriyle birlikte insan belirli kategoriler içerisinde düşünür. Bu kategorinin içerisinde süzülüp elde edilen bilgiler fenomenolojik bilgiler olup hakikatin kendisini değil sadece bir görüntüsünü ifade ederler. İnsan için fenomenin ötesinin bilgisine sahip olmak teorik alan için mümkün değildir¹⁶³. Böyle olunca insan kendi muhayyilesinin ötesindeki varlıkları ve durumları anlayabilmek için antropomorfizme başvurmak ve bu varlıklara insanî özellikler atfetmek

¹⁶¹ Benzer doğrultuda bkz. Yılmaz (n 50) 401.

¹⁶² Cevizci (n 88) 128.

¹⁶³ Kısaca açıklamak gerekirse: Kant teorik aklın ilgilendiği alanı duyu dünyası ve akıl dünyası olmak üzere ikiye ayırır. Bu iki dünyaya karşılık gelecek şekilde de duyu dünyasının bilgisine “fenomen”, akıl dünyasının bilgisine “numen” adını verir. Saf deneyimin aklın a priori / verili kategorilerinden (Kant’ın kategoriler öğretisi için bkz. Heinz Heimsoeth, *Kant’ın Felsefesi* Takiyettin Mengüşoğlu (çev) (Doğu Batı Yayınları 2014) 82 ve devamı.) sentezlenmesi sonucunda fenomene dair bilgi ortaya çıkar. (Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi* (n 5) 159.) Kant’a göre insanın deneyime dayalı tüm bilgisi fenomenlerden ibarettir (ibid 172). Numene dair bilgi ise teorik alanın dışındadır yani deneyimle numen bilgisi elde etmek mümkün değildir (ibid 160). Deneyim bilgisiyle ulaşılamayan numenlerin bilgisine Kant pratik akıl alanında yani ahlâk öğretisinde imkân açmaktadır (Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi: = Kritik Der Praktischen Vernunft* Ioanna Kuçuradi (çev) (Türkiye Felsefe Kurumu 2014) 7). Örneğin insanın kendi özgürlüğüne dair bilgisi teorik aklın ulaşamayacağı, pratik akılla ulaşılabilir böyle bir bilgidir. (bkz. ibid 49).

Kant’ın öğretisi doğrudan antropomorfizm tartışmasıyla ilişkili değildir. Ancak bu fikirleri kendi bağlamımızda yorumlamak gerekirse şunlar söylenebilir: İnsan sahip olduğu kategoriler dolayısıyla düşünür. Böyle olunca da bir insanın insanî olmayan bir bilgiye sahip olması yani antropomorfizmden kaçınması mümkün değildir.

durumunda kalmaktadır. Yapay zekânın hâkim olarak kullanılmasında ortaya çıkan felsefi problem şudur: Yapay zekâ insan gibi mi yoksa başka türlü mü karar verecektir?

Şayet bu soruya “insan gibi karar verecektir” diye cevap verilecek olursa, yapay zekâdan beklentimiz bize sadece hız ve zaman kazandırması mıdır? O hâlde yapay zekâdan beklentimiz insanın bir taklidi olmasıdır. Diğer taraftan insan gibi karar vermek ne demektir, bu sorunun cevabını vermek için insanın ne olduğuna ve nasıl karar verdiğine ilişkin nihaî bilgiye sahip olunması gerekir. Bunun, yani bir insanın insan aklının sınırlarını ve yapısını tam anlamıyla idrâkinin mümkünâtı bir tartışma meselesi olmakla birlikte insanlık henüz böyle bir bilgidен uzak olduğuna göre yapay zekâ en iyi ihtimâlle eksik bir insan gibi karar verebilir.

Sorumuza “hayır, insan gibi karar vermeyecek” şeklinde cevap verilirse bu durumda daha büyük muammalar ortaya çıkmaktadır. İnsan gibi olmayan bir karar verme nasıl mümkün olabilir? İnsan zekâyı ve karar vermeyi kendinden yola çıkarak anlayabilmektedir. İnsanî olmayan bir zekâ insan muhayyilesinin ötesindedir ve insan için hiçbir anlam ifade etmez. Hâliyle böyle bir zekânın yapacağı yargılamanın ne şekilde olacağı ve hatta bizâtihi yargılamaya elverişliliği dahi şüphelidir.

Görünen o ki insanın insan aklının ilkeleri ve insanîlik sınırları içerisinde yargılanması kaçınılmazdır. Bu durum yapay zekânın insanlar için iş kolaylaştırıcı teknolojiler olmanın ötesine geçemeyeceğini ortaya koymaktadır.

I. Yapay Zekâ İçin Alternatif Bir Öneri: Hâkim Asistanlığı

Buraya kadar yapay zekâ teknolojisinin ne olduğu, nasıl bir süreçle karar verdiği buna karşın insan yargıcın kararını etkileyen âmillerin neler olduğu incelenmiş; daha sonra karar verici olarak yapay zekâ hâkim ile insan hâkimin mukayesesi yapılmıştır. Yukarıda görüldüğü üzere insan hâkimin karar verme sürecinde kimi âmiller kararın âdil ve hukuka uygun olması önünde engel teşkil edebilmektedir. Aynı şekilde yapay zekâ hâkimin karar verici pozisyonda olması da birçok mahzurları beraberinde getirmektedir. Tüm bu sebeplerden ötürü literatürde yapay zekânın insan hâkimlere yardımcı bir pozisyonda kullanılması fikri geliştirilmiş, yapay zekânın bilirkişiye benzer bir hüviyette hâkim yardımcısı olarak kullanılabileceğine ilişkin görüşler ileri sürülmüştür¹⁶⁴.

¹⁶⁴ Turan, Kemaloğlu ve Küçüksille (n 52) 254; İçer ve Buluz (n 49) 31; Yılmaz (n 50) 402 ve devamı.

Her şeyden önce yapay zekâ teknolojisinin verileri analiz etmede ve sınıflandırmada muazzam bir başarısı olduğu ortadadır. Bu imkâna rağmen bazı endişelerle yapay zekâyı ve teknolojiyi tümünden yargı sürecinin dışında tutmak usûl ekonomisi ilkesine uygun olmayacaktır¹⁶⁵. Yapay zekâ teknolojisinin bu hâliyle zaten iş yükü altında boğulmakta olan yargının iş yükünü hafifletebileceğine kuşku yoktur. Yapay zekânın prosedürleri yerine getirdiği veya hızlandırdığı bir yargılama faaliyetinde buradan tasarruf edilen zaman âdil kararın araştırılmasına ayrılabilir.

Yine doktrinde ileri sürüldüğü gibi yapay zekâ kimi davalarda bilirkişi gibi değerlendirilebilir. Hâkim asistanı veya bilirkişi hüviyetine sahip yapay zekâ fikrinde karşımızda duran en önemli sorun yapay zekâyı insan hâkimin hangi işlevlerinin ne şekilde devredilebileceği sorunudur¹⁶⁶. Diğer bir söyleyişle yapay zekâ ne yapacaktır ve ne kadar yapacaktır? Yapay zekânın hâkim asistanı olarak kullanılması durumunda her şeyden önce vicdânî kararı takdir edecek olan yine bir insan olacaktır. Bilirkişi delilinin bağlayıcı olmayıp hâkim için takdiri bir delil hüviyeti taşıması gibi yapay zekânın inceleme sonucu da hâkimi bağlamayıp hâkim sonucu gerekçeleriyle birlikte değerlendirip vicdânen takdir edebilir. Yapay zekâyı sahip yazılımlar hâkim için gerekli materyalleri hazırlayabilir, dosyaları filtreleyebilir, dosyayı inceleyebilir ve araştırma yapabilir¹⁶⁷. Kimi hesapları yapmakta veya karar taslakları yazmakta hâkime yardımcı olabilir, böylece hâkim zamandan tasarruf edebilir aynı zamanda insan hâkim için de yapay zekâ için de sayılmış olan mahzurlar en aza indirilebilir¹⁶⁸. Yapay zekâ hâkim ceza yargılaması gibi incelik gerektiren (zor) yargılamalarda kullanılmadan önce öncelikle ticaret hukuku ve icra mahkemesi uyuşmazlıklarında kullanılabilir¹⁶⁹.

SONUÇ

Hâkim yargılama faaliyetinin sonunda nihaî hükmü ortaya koyan süje olmak itibarıyla merkezî bir öneme sahiptir. Hüküm belirli ve kurallı bir akıl yürütmenin sonucu olarak ortaya çıksa da hâkimin yorumunu ve hâkimlik pratiğinin izlerini kaçınılmaz olarak içinde taşımaktadır. Hâkimin hâkimlik pratiği bilinçli ve bilinçsiz saiklerden etkilenmektedir.

¹⁶⁵ Kıyak (n 52) 81.

¹⁶⁶ Sourdin and Cornes, *Do Judges Need to Be Human?* (n 43) 113.

¹⁶⁷ ibid 100. Benzer bkz. Turan, Kemaloğlu ve Küçükşille (n 52) 254.

¹⁶⁸ Yılmaz (n 50) 405–406.

¹⁶⁹ İçer ve Buluz (n 49) 33. Doktrinde yapay zekânın insan bilirkişinin görevini yerine getiremeyeceği, çünkü kimi bilgileri hesaba katamayacağı iddia edildiği de yapay zekâ ile mukayese edildiğinde bilirkişilerin de kimi eksik yönlerinin olduğu muhakkaktır. (Ruger, Kim, Martin and Quinn (n 65) 1183.)

Hâkimlik pratiğinin hangi çerçeve içerisinde kalması gerektiği hukuk felsefesinin başlıca problemlerinden bir tanesidir ve hâkim kaçınılmaz olarak belirli bir pratiği tercih etmek durumundadır. Diğer yandan hâkimin bilincinde olmadığı kimi psikolojik süreçler de hâkimlik pratiği üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Yapay zekâ teknolojisinin gelişmesiyle birlikte hukuk alanında da bu teknolojiden yararlanılabileceği fikri ortaya çıkmıştır. Yapılan kimi denemelerde gerçekten de yapay zekânın hukuk alanında metinleri tasnif etmek, yargı kararlarını önceden tahmin etmek, hukukî metin elde etmek gibi işlerin üstesinden gelebildiği görülmüştür. Yapay zekânın bu başarısı yargılamada hâkimlik makamının yapay zekâyâ sahip makinelerle bırakılabileceği spekülasyonunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Çalışmamızda insan hâkimlerle karşılaştırılmak suretiyle yapay zekâyâ sahip makinelerin hâkim olarak kullanılma imkânı tartışılmıştır. Görülmüştür ki insanların gerek bilinçli gerekse bilinçdışı sebeplerle bazı zaafaları mevcuttur. Gerçekten de makineler insanî zaafaların pek çoğuna sahip değildir, hafıza ve işlem hızı gibi kabiliyetler bakımından insandan çok ötedir. Ancak yine çalışmamızda görülmüştür ki yapay zekânın hâkim olarak kullanılmasının önünde de pek çok teknik, etik, pratik ve felsefi sorun mevcuttur. Kaldı ki hukukun doğasına ve hâkimlik mesleğinin pratiğine yönelik hukuk felsefesi ekolleri arasında henüz uzlaşmaya varılmamış olması da yapay zekânın nasıl bir hâkimlik pratiği üzerinden programlanacağını belirlemenin önünde engel olarak durmaktadır.

Âdil ve hukuka uygun kararın ortaya çıkabilmesi için kimi özellikler yönünden insan hâkimler daha başarılıyken yapay zekâ hâkimlerin kimi özellikleri de insan hâkimlerin önündedir. Ancak buna rağmen hâkimlik mesleğinin yapay zekâyâ terkedileceği, insan hâkimlerin yerini yapay zekâların alacağı iddiaları şu an için pek gerçekçi gözükmemektedir. Çalışmamızda yapay zekâ hâkimlerle ilgili dikkat çekilen teknik mahzurların giderilmesinin ne derecede mümkün olduğu bilişim teknolojisi uzmanlarının çalışma sahasıdır. Ancak özellikle hukuk felsefesinin hâkimden nasıl bir yargı pratiği beklediği sorusunun çözüm bulamamış olması yapay zekânın hâkim olarak kullanılmasının önündeki en büyük engel olduğu kanaatindeyiz. Yine yargılamanın sosyal meşruiyeti, bilinçdışının karar alma ve karara teslimiyet üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda teknik engellerin ötesinde ontolojik bazı mahzurların söz konusu olduğu değerlendirilebilir.

Elbette muhâkemelerin tamamen yapay zekâlara terkedilemiyor olması bu teknolojik imkândan hiç faydalanılamayacağı anlamına gelmemelidir. Özellikle yapay zekânın gelişmiş

işlem kapasitelerinin gerek hâkim gerekse diğer hukuk uygulayıcıları için büyük kolaylıklar ve zaman tasarrufu sağlayacağı ortadadır. Bu sebeple yapay zekânın hâkime yardımcı bir pozisyonda bilirkişi gibi çalışabileceği bir sistem önerilebilir. Bizce teknolojiden faydalanmak diğer tüm meslek alanlarında olduğu gibi hukuk alanında da önemlidir. Özellikle iş yükünün oldukça arttığı buna mukabil zamanın oldukça kısıtlı olduğu günümüzde zaman tasarrufu sağlayabilecek her türlü teknoloji imdadımıza yetişebilir. Ölçüyü belirlerlerken dikkat edilmesi gereken nokta bizce şudur: Zamanla olan yarışımız âdil ve insanî hüküm zorunluluğunu ortadan kaldırmamaktadır.

KAYNAKÇA

Arıkan E, Sert Pozitivizm (On İki Levha Yayıncılık 2021).

Avrupa Komisyonu, ‘Why the ODR Platform Matters for Traders’ <<https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.trader.register>> accessed 12 July 2023.

Bommarito MJ and Katz DM, ‘GPT Takes the Bar Exam’ (29 December 2022) <<https://papers.ssrn.com/abstract=4314839>> accessed 13 July 2023.

Brenner C, *Psikanaliz: Temel Kavramlar* Işık Savaşır and Yusuf Savaşır (çev) (HYB Yayıncılık 1998).

Cevizci A, *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (Paradigma Yayınları 2005).

Choi JH, Hickman KE, Monahan A and Schwarcz D, ‘ChatGPT Goes to Law School’ (23 January 2023) <<https://papers.ssrn.com/abstract=4335905>> accessed 13 July 2023.

Cotterrell R, *Hukukbilimin Politikası Hukuk Felsefesine Eleştirel Bir Giriş* Saim Üye (çev) (Pinhan Yayıncılık 2018).

Çınar İ, ‘Ceza Muhakemesinde Hüküm Verme Sürecine Metodolojik Bir Bakış’ (2023) *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 21(Özel Sayı) 337.

Demirdal MB, ‘Ronald Dworkin’in Hukuk Teorisi Işığında Yargıçların Rolü’ (2014) *18(3-4) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 789.

Dinçkol A, ‘Hâkimin Karar Verme Sürecinde Temel İlkeler’ iç *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* (Afa Yayıncılık 1995).

- Dworkin R, *Hukukun Hükümranlığı* Ertuğrul Uzun (çev) (Nora Kitap 2018).
- Dworkin R, *Taking Rights Seriously* (Harvard University Press 1977).
- Emiroğlu İ, *Klasik Mantığa Giriş* (Elis Yayınları 2016).
- Freud S, *Haz İlkesinin Ötesinde: Ben ve İd* Ali Babaoğlu (çev) (Metis Yayınları 2011).
- Gayretli Aydın S, 'Medenî Yargılama Hukukunda Ses ve Görüntü Nakli Yoluyla Duruşmaya Katılma' (2017) 19(Özel Sayı-2017) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2101.
- Gedik D, 'Ceza Muhakemesinde Hakimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği (CMK m.217)' (2019) 21 D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan Özel Sayısı).
- Gözler K, *Hukuka Giriş* (Ekin 2022).
- Güriz A, *Hukuk Başlangıcı* (Siyasal Kitabevi 2019).
- Hassabis D, 'Artificial Intelligence: Chess Match of the Century' (2017) 544 Nature 413.
- Hegel GWF, *Mantık Bilimi: Büyük Mantık* Aziz Yardımlı (çev) (İdea Yayınevi 2014).
- Heimsoeth H, *Kant'ın Felsefesi* Takiyettin Mengüşoğlu (çev) (Doğu Batı Yayınları 2014).
- Heper A, 'Alexy'nin Hukuksal Pozitivizm Eleştirisi, Hukukla Ahlak Arasındaki İlişki' iç *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* (İstanbul Barosu Yayınları 2005).
- Işıқтаç Y ve Metin S, *Hukuk Metodolojisi* (Filiz Kitabevi 2016).
- Işıқтаç Y, *Adalet Psikolojisi* (Sümer Kitabevi Yayınları 2020).
- Işıқтаç Y, *Hukuk Felsefesi* (Filiz Kitabevi 2019).
- İçer Z ve Buluz B, 'Yapay Zekânın Ceza Muhakemesindeki Rolü ve Geleceği' (2021) <<https://www.academia.edu/41074795/>> accessed 11 July 2023.
- Kant I, *Arı Usun Eleştirisi* Aziz Yardımlı (çev) (İdea Yayınevi 1993).
- Kant I, *Pratik Aklın Eleştirisi: = Kritik Der Praktischen Vernunft* Ioanna Kuçuradi (çev) (Türkiye Felsefe Kurumu 2014).

Katz DM, Li MJB and Blackman J, 'A General Approach for Predicting the Behavior of the Supreme Court of the United States' (2017) 12(4) PLOS ONE <<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0174698>> accessed 13 July 2023.

Kıyak E, 'Büyük Veri ve Yapay Zekâ Teknolojileri ile Adım Adım Zeki UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) Ekosistemine Doğru' (2020) 22(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 79.

König W, 'Dilbilim ve Yapay Zekâ' (1994) 5( ) Dilbilim Araştırmaları Dergisi 219.

Küçükay A, 'Karar Vermenin Psikolojisi' (2018) 35( ) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 607.

Metin S, 'Joseph Raz'da Hukuki Otorite Kavramı.' (2006) 1 Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 37.

Metin S, 'Ronald Dworkin'in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı' (2003) 61 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 35.

Morioka M, 'Can Artificial Intelligence Philosophize?' (2021) 12( ) The Review of Life Studies 40.

Murphy MC, *Natural Law in Jurisprudence and Politics* (Cambridge University Press 2006).

Orman E, Hegel'in Mutlak İdealizmi (Belge Yayınları 2015).

Özcan MT, *Hukuk Sosyolojisine Giriş* (On İki Levha Yayıncılık 2015).

Özcan MT, İlkel Topumlarda Toplumsal Kontrol: Hukuk Dışı Mekanizmalar ve İlkel Hukuk (12 Levha Yayıncılık 2012).

Özdemir N, 'Aktif Bir Hâkimlik Pratiğinin Kapsamı ve Sınırları: Hâkim Fiona Örneği' (2017) 7(1) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 521.

Özkök G, 'Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine' (2002) 51(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1.

Palmer RE, *Hermeneutics* (Northwestern University Press 1969).

Pettinato Oltz T, ‘ChatGPT, Professor of Law’ (4 February 2023) <<https://papers.ssrn.com/abstract=4347630>> accessed 13 July 2023.

Ray PP, ‘ChatGPT: A Comprehensive Review on Background, Applications, Key Challenges, Bias, Ethics, Limitations and Future Scope’ (2023) 3 ( ) *Internet of Things and Cyber-Physical Systems* 121.

Rissland EL, ‘Artificial Intelligence and Law: Stepping Stones to a Model of Legal Reasoning’ (1990) 99(8) *The Yale Law Journal* 1957.

Ruger T, Kim P, Martin A and Quinn K, ‘The Supreme Court Forecasting Project: Legal and Political Science Approaches to Predicting Supreme Court Decision-Making’ (2004) 104(4) *Columbia Law Review* 1150.

Schauer F, ‘Is There a Psychology of Judging?’ in David E Klein and Gregory Mitchell (eds), *The Psychology of Judicial Decision Making* (Oxford University Press 2010) <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195367584.003.0007>> accessed 13 July 2023.

Sng O, Williams KEG and Neuberg SL, ‘Evolutionary Approaches to Stereotyping and Prejudice’ in Chris G Sibley and Fiona Kate Barlow (eds), *The Cambridge Handbook of the Psychology of Prejudice* (Cambridge University Press 2016) <<https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-handbook-of-the-psychology-of-prejudice/evolutionary-approaches-to-stereotyping-and-prejudice/9AD30C4C80027BC889911D9E010711E1>> accessed 24 November 2023.

Sourdin T and Cornes R, ‘Do Judges Need to Be Human? The Implications of Technology for Responsive Judging’ in Tania Sourdin and Archie Zariski (eds), *The Responsive Judge: International Perspectives* (Springer 2018) <https://doi.org/10.1007/978-981-13-1023-2_4> accessed 11 July 2023.

Sourdin T and Cornes R, ‘Implications for Therapeutic Judging (TJ) of a Psychoanalytical Approach to the Judicial Role - Reflections on Robert Burt’s Contribution’ (2016) 48( ) *International Journal of Law and Psychiatry* 8.

TRT Haber, ‘İrkçılık dijital teknolojide de mevcut’ (20 June 2020) <<https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/irkcilik-dijital-teknolojide-de-mevcut-494431.html>> accessed 13 July 2023.

Turan T, Kemaloğlu N ve Küçükşille E, 'Hukuk'ta Yapay Zeka: Çalışmalar ve Gelecek Öngörülleri' (2020) 11 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 246.

Turing AM, 'Computing Machinery and Intelligence' (1950) LIX(236) Mind 433.

Türk Dil Kurumu (ed), *Türkçe Sözlük*, cilt 2 (Türk Tarih Kurumu 1998).

Türkbağ AU, 'Hart-Dworkin Tartışmasının Ana Hatları' (2011) 27 Anayasa Yargısı Dergisi 71.

Uygur G, 'Hukuki Pozitivizmin Değişen Yüzü Mü?' (2003) 52 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 145.

Uzun E, *Hukuk Metodolojisinin Sorunları* (Nora Kitap 2017).

Varol Karaosmanoğlu G, 'Ses ve Görüntü Nakli Yoluyla Duruşma Yapılmasına İlişkin Olarak 7251 Sayılı Kanun'la Yapılan Değişikliklerin Doğrudanlık İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi' (2022) 8(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 71.

Vidmar N, 'The Psychology of Trial Judging' (2011) 20(1) Current Directions in Psychological Science 58.

Wacks R, *Hukuk Kuramını Anlamak* Serdar Ünver ve Fatma Süzgün Şahin Ünver (çev) (Astana Yayınları 2021).

Xiao C, Zhong H, Guo Z, Tu C, Liu Z, Sun M, Feng Y, Han X, Hu Z, Wang H and Xu J, 'CAIL2018: A Large-Scale Legal Dataset for Judgment Prediction' <<https://arxiv.org/abs/1807.02478>> accessed 12 July 2023.

Yılmaz OG, 'Yargı Uygulamasında Yapay Zekâ Kullanımı - Yapay Zekâ Hâkim Cübbesini Giyebilecek mi?' (2021) Adalet Dergisi 379.